

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**МИРЗО УЛУҒБЕК номидаги САМАРҚАНД ДАВЛАТ
АРХИТЕКТУРА-ҚУРИЛИШ ИНСТИТУТИ**

“ҚУРИЛИШНИ БОШҚАРИШ” факультети

“ШАҲАР ҚУРИЛИШИ ВА ХЎЖАЛИГИ” кафедраси

ДИПЛОМ ЛОЙИҲА ИШИ

**МАВЗУ: Навоий вилояти Кармана тумани “Чуст-Қора” массивидаги 420
ўринли аҳоли пунктини режалаштириш**

БАЖАРДИ:

401-ШҚ ва X гуруҳ

битирувчиси А.Х.Фармонов

РАҲБАР:

катта ўқитувчи

М.Б.Бекназаров

САМАРҚАНД – 2016

КИРИШ.....	5
I-БОБ. Режалаштирилаётган жойнинг табиий шарт-шароитлари қисми..	11
I.1.Аҳоли яшаш жойлари таснифи.....	12
I.2.Қишлоқ аҳолиси пунктини турар жой уйларининг лойиха олди ҳисоби.....	14
I.3.Оилалар сонини ҳисоблаш.....	15
I.4.Аҳоли яшайдиган жойлардаги кўча ва майдонлар.....	16
I.5.Аҳоли яшайдиган ҳудудни лойиҳалаш.....	18
I.6.Қишлоқ хўжалигидаги уйлар ва уларни жойлаштириш шартлари.....	18
II-БОБ.”Чуст қора” аҳоли тураржойининг меъморий-режавий ечими	20
II.1.Уй жойларни танлаш ва маиший хизмат кўрсатиш муассасаларини ҳисоблаш.....	21
II.2.Қишлоқ ҳудудини фаолият доираларига тақсимлаш.....	21
III-БОБ.Чуст-Қора қишлоғини тикка режалаштириш тадбирлари.....	25
III.1.Тикка режалаштириш ва унинг вазифалари.....	26
III.2.Қишлоқ ҳудудини тикка режалаштириш.....	27
III.3.Лойиҳавий (қизил) горизонтал усули.....	29
III.4.Лойиҳа горизонтал усули.....	35
III.5.Қизил горизонтал усули.....	36
IV-БОБ. Чуст-Қора қишлоғи ҳудудларини кўкаламзорлаштириш ва муҳандисона тармоқлари ҳисоби.....	40
IV.1.Кўкаламзорлаштириш тартиби.....	41
IV.2.Ўсимликлар ва ҳавонинг ифлосланиши.....	44
IV.3.Шовқинга қарши курашишда ўсимликларнинг аҳамияти.....	46
V-БОБ. Чуст-Қора қишлоғини муҳандислик тармоқлари билан таъминлаш қисми.....	47
V.1.Ичимлик суви бўйича ишлар ҳажми.....	48
V.2.Электр тармоқлари манбаи ва электр тармоқлари схемаси.....	51
V.3.Қишлоқ ҳудудларини ёритиш.....	54
VI-БОБ.Қишлоқ аҳамиятидаги кўча ва йуллар қисми.....	57
VI.1.Турар жой кўчалари.....	58
VI.2.Пиёдалар йўллари.....	60

VII-БОБ.Ҳаётий фаолият хавфсизлиги ва меҳнат муҳофазаси қисми.....	65
VII.1.Қурилишда меҳнат шароити муаммолари.....	66
VII.2.Бахтсиз ҳодисаларни расмийлаштириш ва уларнинг сабабларини ўрганиш	67
VII.3.Қурилишда меҳнат шароити ва бахтсиз ҳодисаларни таҳлил қилиш усуллари.....	68
Интернет маълумотлари.....	71
Хулоса.....	73
Фойдаланилган адабиётлар.....	74

Қириш

Ўзбекистон Республикаси қишлоқларини такомиллаштирилган замонавий лойиҳалар асосида янги уй-жойлар қуриш ва қишлоқ аҳоли пунктларини комплекс равишда ривожлантириш бу, аввало, одамларимизнинг турмуш тарзини тубдан ўзгартириш бўйича эзгу мақсадларни кўзлайдиган қишлоқ аҳолиси ҳаётини сифатли ташкил этиш ва яхшилашга доир узоқ муддатли давлат дастурининг асосий маъно мазмунини ташкил этади.

Замонавий муҳандислик, транспорт ва ижтимоий инфратузилмага эга бўлган янги ва кўркам уй-жой массивларини барпо этиш мамлакатимиз қиёфасини ҳар томонлама обод қилишга қаратилган, истиқболга мўлжалланган муҳим вазифамиздир.

Бу борада Чуст Қора қишлоғида шуни эътиборга олиш керакки, мазкур мақсадлар учун тузилаётган пудратчи қурилиш монтаж ташкилотлари барча ҳудудларда шакллантирилаётган уларнинг кучли моддий ишлаб чиқариш базаси нафақат уй-жойлар, балки саноат ва хизмат кўрсатиш объектларини қуришга ҳам жалб этилади.

Чуст Қора қишлоғида янги уй-жойлар энг замонавий лойиҳалар асосида барпо этилмоқда. Бизнинг мақсадимиз, талабимиз шундаки, агар уй-жой қурадиган бўлсак, эски замондаги пахсадан эмас, балки етти пуштимизга етадиган қилиб, ҳар томонлама пухта ўйлаб, 80-100 йилга мўлжаллаб қуришимиз керак.

Чуст Қора қишлоғи айнан ана шундай талаблар асосида ҳозирги вақтда қишлоқ жойларда маънавий лойиҳалар бўйича кўплаб уй-жойлар қурилаётганидан хабарингиз бор албатта.

Ҳозирги вақтда Ўзбекистон аҳолисининг қарийб 50%, яъни 15 миллионга яқин одам қишлоқ жойларида истиқомат қилаётганини ҳисобга оладиган бўлсак, бугунги кунда ушбу соҳада ҳал қилишимиз лозим бўлган мураккаб вазифаларнинг кўлами ва миқёсини тасаввур этиш қийин эмас.

Бу борада шуни инобатга олиш керакки, Ўзбекистонда қишлоқ жойлари да ҳар йили 140000 дан ортиқ янги оила вужудга келмоқда. Мустақил тараққиётимиз йилларида эса қишлоқларимизда 2 млн 600 мингдан зиёд ёш оила пайдо бўлди ва улар ўз уйига эга бўлишга эҳтиёж сезмоқда. Шу муносабат

билан ҳозирги кунда қишлоқ жойларида якка тартибда уй-жой қуриш бўйича узоқ йиллар мобайнида ёндашувлар усули ва амалиётини қайта кўриб чиқиш вақти келгани буни ҳаётнинг ўзи илгари сураётгани янада яққол аён бўлмоқда. Ўзбекистонда амалга оширилаётган қишлоқ жойларида намунавий лойиҳалар асосида якка тартибдаги уй-жойлар қуриш дастурининг муҳим хусусиятлари долзарблиги, унга бўлган талаб ва эҳтиёжнинг принципиал хусусиятлари нималардан иборат? Бу борада биринчи навбатда ҳал этиш лозим бўлган принципиал масалалардан бири уй-жой қурилишининг қонунчилик ҳуқуқий ва норматив базасини тубдан қайта кўриб чиқиш ҳамда ислоҳ этишдан иборат эди.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясида мустаҳкамланган хусусий мулкнинг дахлсизлиги ҳақидаги принципга асосланган ҳолда қабул қилинган Уй-жой ва қишлоқсозлик кодекслари қонун ва меъёрий ҳужжатларда мулкдорларнинг уй-жой ҳамда у барпо этилган ер участкасига муддатсиз эгалик қилиш ва уни мерос қилиб олиш ҳуқуқи мустаҳкамлаб қўйилган.

Чуст Қора қишлоғи аҳолисига якка тартибда уй-жой қуриш учун ер участкалари бир оилага 4-6 сотих ҳисобида умрбод мерос қилиб олиш ҳуқуқи билан бепул ажратилаётганлиги катта аҳамиятга эга.

Тасдиқланган меъёрий ҳужжатларга мувофиқ, қишлоқ жойларида уй-жой массивларини қуриш ишлари якка тартибда уй-жой қурувчи ташкилотлар томонидан ишлаб чиқилган ва маъқулланган намунавий лойиҳалар асосида, муҳандислик коммуникация, ижтимоий ва бозор инфратузилмаси объектлари билан биргаликда барпо этилмоқда. Республика ва маҳаллий бюджетлар ҳисобидан автомобил йўллари, ички коммуникация тармоқларини қуриш, сув, газ ва энергия таъминотини йўлга қўйиш албатта амалга оширилиши лозим бўлган муҳим шартлардандир.

Чуст Қора қишлоғидаги янги уй-жой массивларида яшайдиган аҳоли сони инобатга олиниб, мактаблар, болалар боғчалари, қишлоқ врачлик пунктлари, савдо шаҳобчалари ва спорт иншоотлари ҳам намунавий лойиҳалар асосида барпо этилмоқда.

Чуст Қора қишлоғидаги уй-жой комплексларини қуришда муҳандислик коммуникация инфратузилмаси билан бир қаторда янги турдаги сервис ва электрон хизматлар кўрсатиш объектларини барпо этиш ҳамда ишга тушириш ҳам алоҳида эътиборга лойиқ масалалардандир.

Ҳозирги вақтда мамалакатимизда қишлоқ аҳолисини марказлашган тармоқлар орқали тоза ичимлик суви билан таъминлаш даражаси 80,8 фоизни, табиий газ билан таъминлаш даражаси 86,2 фоизни ташкил этмоқда.

Чуст Қора қишлоғида жорий йилда ҳам қишлоқ жойларида уй-жойларни кенг кўламда қуриш ишлари кўзда тутилган. Жорий йилда қишлоқлар ҳудудида бошланган қурилиш ишлари жадал давом эттирилмоқда.

Европанинг тараққий топган давлатларида қурилган уйлардан асло кам бўлмаслиги керак. Уларнинг олдида одамлар оиласи, фарзандлари билан дам олиб ўтирадиган марказлар, зарур инфратузилма объектлари барпо қилиш, келгусида бундай уйларни яна кўплаб қуришга алоҳида эътибор беришимиз лозим. Йўл-транспорт коммуникацияларининг ҳолати турар жой массивларининг (ҳолати) ичимлик суви, канализация иссиқлик ва электр энергияси билан таъминланиш даражаси замонавий талабларга, қишлоқсозлик ва санитария нормаларига қанчалик жавоб беришини ҳисобга олишдан иборат.

Ўйламай олиб борилган ишлар туфайли бетакрор табиатига катта зарар етказилади, қанча-қанча боғлар бузилиб, ариқ ва булоқлар кўмилиб, уларнинг уйида иқлим шароитимизда мутлақо тўғри келмайдиган бир-бирига ўхшайдиган кўп қаватли темир бетон уйлар ишлаб чиқариш корхоналари ўйламай-нетмай қуриб ташланди. Яқин ўтмишдаги ана шундай аччиқ тажрибалар шундан далолат берадики, Қишлоқсозликда етти марта эмас, етмиш марта ўлчаб бир кесиш керак.

Бугунги кунда ўта долзарб бўлиб бораётган йўл қурилиш бундай ёндашувнинг аҳамияти катта. Бу ҳақда гапирганда, бир фикрни алоҳида такидлаш лозим: 4-5 полосали йўллар қуриш кўчаларни кенгайтириш мумкин, йўл ёқасидаги йўлларни нима қилиш керак?

Республикамиздаги кўплаб қишлоқ ва қишлоқларимизнинг чиройига-чирой кўшилмоқда, халқнинг фаровон турмуши янада юксалиб бормоқда. Афсуски, бу жараён ҳамма жойларда ҳам бир хил эмас.

Кўпчилик қишлоқларимизда бу ишда сусткашлик сезилмоқда.

Чуст Қора қишлоғида қурилиш суръатини жадаллаштириш ва сифатини яхшилаш қишлоқ меъморчилигининг юксак бадиий савиясини кўтаришга боғлиқдир. Аммо шунга қарамасдан айрим қишлоқларнинг моддий, маданий,

эстетик асосларига ва қишлоқдаги турмуш тарзининг ўзгартирилишига етарли эътибор бераяптилар.

Меҳнаткашларнинг маданий турмуш шароитини юксалтиришда аҳоли турар жойларнинг лойиҳаларини оқилона ҳал этиш муҳим аҳамият касб этади. Шунингдек, яшашга қулай ва шинам биноларнинг маданий-маиший хизмат кўрсатиш иншоотлари билан қурилиши ҳам бугуннинг долзарб вазифаларидан биридир.

Бу соҳада олинган амалий ва назарий билимлар, тажрибалар асосида олимлар ва мутахассисларимиз томонидан қатор тавсияномалар, қўлланмалар, меъёр ва қоидалар ишлаб чиқилди. Бугунги кунда қишлоқ уйларининг қурилиш сифатига қўйиладиган талаблар ҳам ортиб бормоқда.

Иқтисодий ва ижтимоий демографик, меъморий бадиий ва табиий иқлим шароитларини ҳисобга олиш билан боғлиқ бўлган ҳамда санитария-гигиена ва ёнғинга қарши талаблари ва бошқалар. Ана шу талаблар мажмуи қишлоқ уйларининг шаклланишдаги ўзига хос замонавий омиллар сифатида рўёбга чиқди.

Чуст Қора қишлоғи турмуш маданияти бу нафақат турар жойнинг қулайлиги, жозибадорлиги, аҳолига хизмат кўрсатиш сифатини ошириш унинг талаб ва эҳтиёжлар ҳақида ғамхўрлик қилишдир. Қурилиш меъёрлари ва қоидалари (ҚМваҚ 2.07.01-89) бўйича қишлоқ, туман, қишлоқ бош режаси ва лойиҳалари тайёрланади.

Бу қабул қилинган меъёрларда инobatга олган камчиликлар назарда тутилиб, халқимизнинг урф одатларини назарда тутиб, унинг иқлим шароити ва қишлоқсозлик бўйича шуғулланувчи илмий текшириш олийгоҳларининг таклиф ва талабларига асосланиб Қишлоқ, туман, қишлоқ, микрорайон ва маҳаллалар бош режаси тузилса мақсадга мувофиқ бўлади.

Ҳар қандай қишлоқни режалаштиришда биринчи навбатда қишлоқ ҳудудида яшовчи ва қишлоқ ҳудудидан ташқарида яшовчи аҳолининг сонини аниқлаш керак.

Қишлоқни ташкил қилувчи аҳоли сони. Бу аҳоли сони қурилишнинг биринчи навбатида 40% дан кам бўлмайди. Қишлоқ қурилишининг ҳисоб вақтида 35% дан ошмайди.

Хизмат қилувчи аҳоли сони, бу аҳоли қишлоқ қурилишини биринчи навбатида 23% ни қишлоқ қурилишининг якунланган вақтида 26%ни ташкил қилади.

Ишлаб чиқаришда қатнашмайдиган аҳоли, яъни нафақа ёшидаги, мактаб ёшидаги ва соғлиги туфайли ишлаб чиқаришда қатнашмайдиган аҳоли.

Қишлоқсозлик амалиёти шуни кўрсатадики, саноат ҳудудлари, турар жой ҳудудидан ажралган шамол йуналишини эътиборга олган ҳамда булар орасини дарахтлар билан ажратилган ҳолда режалаштирилади.

Чуст Қора қишлоқ маркази яхши кўкаламзорлаштирилган, автомобил йўллари, транспорт ҳаракати яхши йўлга қуйилган ва бундан ташқари қишлоқ аҳолисига ўқув, савдо, даволаниш ва бошқа хизмат қилувчи ташкилотларни ҳамда ер ости ва ер усти муҳандислик тармоқларини юқори техник табақада режалаштирилган ва ободонлаштирилган. Қишлоқларни тоза ва озода бўлишида муҳандисона ободонлаштириш муҳим аҳамият касб этади.

Муҳандисона ободонлаштиришнинг бош мақсади турар жой биноларини ва маданий-маиший биноларини мақсадга мувофиқ ҳолда режалаштириш, йўл ва кўчаларни мумкин бўлган кўндаланг ва бўйлама нишабликда тикка режалаштириш, ёмғир ва қор сувларини қишлоқ ҳудудидан ташқарига чиқаришни таъминлаш асосий вазифалардан биридир.

Чуст Қора қишлоғини муҳандисона ободонлаштиришнинг асосий вазифаларидан яна бири қишлоқ ҳудудини, турар-жой ва маданий-маиший биноларини сув, электр токи, иссиқ сув, телефон ва бошқа муҳандислик тармоқлари билан таъминлаш ишлари киради.

Муҳандисона ободонлаштириш яна шундай вазифаларни ўз ичига оладики, яъни қишлоқ ҳудудини ва кўчаларини ёритиш, кўча ва йўлакларнинг устки қатламини танлаш ҳамда қишлоқ марказини, спорт иншоотларини, касалхоналарни, касалхона иншоотларини ва бошқа майдонларни ободонлаштиришни ўз зиммасига олади.

Муҳандисона ободонлаштиришнинг олдида турган яна бир қийинчиликлардан бири қурилган ва режалаштирилган қишлоқ табиатини муҳофаза қилиш ишларига катта эътибор беради.

Шундай қилиб, қишлоқ ҳудудини муҳандисона ободонлаштириш юқорида келтирилган қисқача асосий мақсади ва вазифаларидан кўриниб турибдики, қишлоқсозликда энг керакли ўринлардан бирини эгаллайди.

РЕЖАЛАШТИРИЛАЁТГАН
ЧУСТ- ҚОРА АХОЛИ ТУРАР ЖОЙ
ҚИШЛОҒИНИНГ ТАБИИЙ ШАРТ-
ШАРОИТЛАРИ ҚИСМИ

1.1.Аҳоли яшаш жойларининг таснифи

Чуст Қора аҳоли тура жой қишлоғи ҳудудида яшаётган аҳоли сони қишлоқ ва қишлоқ аҳолисига бўлинади.

Ўзбекистон Республикаси мустақил бўлгандан кейин, аграр давлатдан саноати ривожланган давлатлар сафига қўшилиб, қишлоқ аҳолисига нисбатан Қишлоқ аҳолиси ўсиб бораётир. Биз мисол тариқасида, қуйидаги жадвалда аҳоли сонининг ўзгаришини кўрамиз.

Йил	Аҳоли сони	Минг киши	Жами аҳолига	Нисбатан %
	<i>Қишлоқ</i>	<i>қишлоқ</i>	<i>Қишлоқ</i>	<i>қишлоқ</i>
2007	2729	5390	33,61	66,39
2008	4322	7477	36,63	63,37
2009	6348	9043	41,24	58,76
2010	8106	11800	49,72	59,28

Чуст Қора аҳоли турар жой қишлоғида яшаётган аҳолисининг яшаш шароитларини тўлиғича яхшиланмаса, яхши ободонлаштирилмаган уй, маданий ва маиший хизмат кўрсатиш биноларни курмасак, ишлаб чиқариш ташкилотларининг жойларга тўғри режалаштириш қишлоқ аҳолисининг ўсиши ва қишлоқ ҳудудининг каттариши сақланиб қолиши мумкин.

Бу ҳамма қилаётган ишларимиз қишлоқ ёшларини шу қишлоқларда яшаб қолишини ва қишлоқ аҳолисининг ўсиши ва Қишлоқга кўчиб келиш фоизини камайтиради.

Чуст Қора аҳоли турар жой қишлоғини режалаштирганда тарихий маданиятини халқ хўжалигининг қайси соҳаси бўйича шуғулланиши ва жамоа марказининг қаерда жойлашишини инобатга олган ҳолларда режалаштириш керак. Аҳоли турар жой ҳудуди халқ ҳудуди соҳаси бўйича Қишлоқ, Қишлоқ типига қишлоқ ва қишлоқларга бўлинади.

-Қишлоқ деб, асосан аҳолиси саноат корхоналари маиший хизмат кўрсатиш бошқарув маданий ва илм фан соҳаларида шуғулланувчи турар жой ҳудудига айтилади.

-Қишлоқ ва қишлоқ оралиғида жойлашган турар жой ҳудуди қишлоқ типига қишлоқ дейилади ва улар қуйидагиларга бўлинади:

а)Ишчилар қишлоғи бу қишлоқлар катта заводлар, фабрикалар, шахталар, табиий ер ости қазилма бойликлари, электростанциялар, темир йўл станциялари, катта қурилиш ва бошқа иқтисодий жиҳатдан жуда керакли бўлган иншоотлар жойларда, аҳоли уч мингдан ўн икки минггача бўлган турар жой ҳудудига айтилади;

б)Дала ҳовлилари, қишлоқлар қишлоқ ҳудудидан ташқарида жойлашган бўлиб, вазифаси қишлоқ аҳолисининг дам олиши, озиқ овқат маҳсулотлари билан маълум фоиз таъминлаш учун мўлжалланган, қишлоқ хўжалик ишлари билан аҳолисининг 25% дан ками шуғулланган бўлиши керак;

в)Дам олиш, санатория қишлоқлари бундай қишлоқлар табиий шароити инсон соғлигини соғломлаштирувчи жойларга аҳолиси 2 минг кишидан ортиқ бўлмаган ва аҳолисининг 50% вақтинча келиб даволанувчи аҳоли бўлган жойларга айтилади.

Чуст Қора қишлоғи аҳолиси пункти уч хил турга бўлинади;

а)қишлоқ хўжалик аҳоли пункти бундай жойга қишлоқ хўжалик ташкилотларини, бирлашмалар маркази ва уларнинг хўжаликлараро бўлимлари жойлашган қишлоқлар киради;

б) қишлоқ хўжалигида боғлиқ бўлмаган қишлоқ аҳоли пункти бундай жойга алоҳида саноат корхоналари, қурилиш ташкилотлари, ўрмон хўжалиги ва транспортларга хизмат қилувчи қишлоқлар киради;

в)аралаш шаклдаги қишлоқ аҳоли пункти бундай жойга район маркази ва жамоа хўжалиги еридан фойдаланмайдиган аҳоли пунктлари киради. Бу қишлоқ аҳолисининг асосий қисми ҳудуддан ташқарида жойлашган, саноат корхоналарида, транспорт соҳасида ва бошқа ишлаб чиқариш ташкилотларида ишлайди.

Чуст Қора қишлоғи аҳоли пункти ҚМваҚ 2.07.01.97да кўрсатилганидек, қуйидаги қишлоқ аҳоли пунктларига бўлинади:

1. Улкан аҳоли пункти аҳолиси 5 мингдан кўп бўлса;
2. Катта;
3. Ўртача;
4. Кичик.

Ҳамма турар жой пункти аҳолиси 3та гуруҳга бўлинади: яъни, қурилишда, қишлоқ хўжалик ташкил этувчи аҳоли, хизмат қилувчи ва ишлаб чиқаришда қатнашмайдиган аҳолиларга бўлинади.

а)қишлоқни ташкил қилувчи аҳоли гуруҳига қишлоқ хўжалик қурилишида, қишлоқ хўжалик машиналарини ремонт қилишда, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлашда, қишлоқ хўжалик ишларида ва чорвачилик соҳасида ишлаётган ишчилар киради.

б)хизмат қилувчи аҳоли гуруҳига шу қишлоқ аҳолисига хизмат кўрсатадиган жамоа бинолари, ташкилотлар ва корхоналарда ишлаётган ишчилар киради.

в)ишлаб чиқаришда қатнашмайдиган аҳолилар гуруҳига боғча, мактаб ёшидаги болалар, нафақа ёшидаги уй иши билан шуғулланувчилар, коллеж, лицей, институт талабалари киради.

1.2. Чуст Қора аҳоли тура-жой қишлоғи аҳолиси пункти турар жой уйларининг лойиҳа олди ҳисоби.

Чуст Қора аҳоли турар-жой қишлоғи аҳоли турар жой лойиҳасини ишлашдан олдин келажакдаги қишлоқ аҳоли сони, демографик таркиби, сони, яшаш хоналар ҳажми, саноат корхоналари ва маиший хизмат кўрсатиш ташкилотлари ҳисоб қилиниши керак бўлади.

Аҳолининг меҳнатга қобилиятли қисмини ишлаб чиқаришга жалб қилиш ва нафақага чиққан ишлаш истагини билдирган қисмини ҳисобга олган ҳолда аҳоли сонини аниқлаш мумкин. Қишлоқ аҳолиси турар жой ҳудуди лойиҳаси ҳисоби 2 вақтга қараб ҳисобланади ва лойиҳаланади: яъни, келажакдаги аҳоли пунктнинг ривожланиши 20 йил ва биринчи даврдаги қурилиш вақти 5 йил. Аҳоли сонини аниқлашнинг икки усули мавжуд:

- Бажариладиган иш ҳажмига қараб аниқлаш;
- Статистик маълумотлар асосида аниқлаш.

Аҳоли сонини иш ҳажмига нисбатан ҳисоблаш. Қишлоқ аҳолиси ишлаб чиқаришда қатнашмаётган аҳолилар сонига қараб ва район режасига қараб куйидаги формула билан аниқланади:

$$N=A*100/100-(Б+В)=97*100/100-(21+50)=334\text{киши}$$

Чуст Қора қишлоғида танланган ҳудуд рельефи тинч, шимолдан жанубга томон катта бўлмаган нишабликда ётади. Ҳудуднинг замини қурилишга яроқли. Ер ости суви 8-10 метр чуқурликда жойлашган, тупроғи шўрхок эмас.

Қишлоқ лойиҳаланаётган ҳудудга қишлоқсозлик нуқтаи назаридан қараганимизда бу ҳудудга қурилишига яроқсиз ерлар ва жарликлар йўқ.

Булунғур туманининг шарқий қисмида жойлашган. Ушбу қишлоқ лойиҳалангунга қадар қишлоқ аҳолиси кичик-кичик қишлоқларда яшаб келяпти.

Чуст Қора қишлоғи электр энергиясини электр станциясидан олади. Бу станция билан хўжалик эҳтиёжлари қондирилади. Асосий ичимлик суви манбалари Артезиан кудуқларидир. Улар қишлоқнинг шарқий қисмида жойлашган. Қишлоқ лойиҳаланган ҳудудда қуйидаги маҳаллий қурилиш материаллари мавжуд. Шу ернинг ўзидаги тупроқ қурилишга ишлатишга яроқли. Лойиҳаланаётган бинолар асосан бир қаватли икки, уч, тўрт хонали уйлардан иборатдир.

Яшаш фондининг ҳисобий ва қурилиши лозим бўлган уйларни турлари бўйича бўлиниши 2 жадвалда кўрсатилган. Қишлоққа кириш жойи қишлоқнинг ғарбий томонидан лойиҳаланган.

Чуст Қора қишлоғи марказида қишлоқ боғи жойлашган. Уни лойиҳалашда кичик меъморий кўринишлар: суҳбат қуриш жойлари, айвонлар, дам олиш майдонлари қўлланилган. Паркнинг ҳудудида кичик спорт иншооти лойиҳаланган. Бу иншоотлардан ташқари парк ҳудудида аввалдан мавжуд бинолар (жамоа хўжалик биноти, мактаб интернат ётоқхонаси) жойлашган. Паркнинг умумий ҳудуди қуйидаги доираларга бўлинади. Оммавий тадбирлар ўтказиш доираси, спорт мусобақалари ўтказиш доираси, тинч дам олиш доираси кабилар фаолият юритади.

1.3.Оилалар сонини ҳисоблаш

Чуст Қора аҳоли турар-жой қишлоғи хўжалигидаги яшайдиган жойларнинг лойиҳасини тузишда демографик статистика маълумотларидан аҳолининг табиий ва кўчиб келиши ҳамда кўчиб бориши натижасида ўсиши, ёшлари, оилалар сонини аниқлашда фойдаланилади. Аҳолининг ёши, таркиби, жамоа корхоналарини (болалар боғчаси, мактаб) жойлаштириш ва қуришда

оилалар таркиби эса куриладиган уйлар сони ва уларнинг хоналарини аниқлашда ишлатилади.

$$X = H / Ч = 97 / 5,7 = 17 \text{ киши}$$

бу ерда: Х-оилалар сони, Н-келажакдаги аҳоли сони, Ч-бир оиланинг ўртача таркиби

Оила сони	Оилалар сони нисбати %	Ҳар бир гуруҳ оиладаги одамлар сонининг жами аҳолига нисбати	Ҳар хил таркибдаги оилаларда яшаётган одамлар сони	Оилалар сони ёки ҳовли сони
1	2	3	4	5
2 киши	20	40	11	2
3 киши	30	90	25	5
4 киши	30	120	33	6
5 киши	20	100	28	4
Жами:	100	350	97	17

$$97/350 = 0.28 * 40 = 11; \quad 0.28 * 40 = 11; \quad 0.28 * 90 = 25.2;$$

$$0.28 * 120 = 33.6; \quad 0.28 * 100 = 28;$$

1.4. Аҳоли яшайдиган жойлардаги кўчалар ва майдонлар.

Чуст Қора аҳоли турар жой қишлоғидаги кўчалар транспорт ва пиёдаларнинг қатновини таъминлаш, муҳандислик иншоотлари (тармоқлари) ва яшил дарахтлар жойлаштириш учун хизмат қилади. Аҳоли яшайдиган жойлардаги кўчалар ва йўллар, ташқи майдонлар, автомобил йўллари билан қулай алоқани таъминловчи қатнов тизими ҳисобланади. Катта қишлоқлар, қишлоқлар лойиҳасида кўчалар маълум бир ички қатнов тизимини ташкил қилади.

Кўчаларнинг тўғри геометрик тизими, бир чизиқ бўйлаб тўғри бурчак нур, айлана нур ва диагонал шаклларда жойлашади. Бир чизиқ, лента бўйлаб жойлашадиган кўчалар тизими аҳоли пункти йўли, канал ёки ариқ бўйлаб жойлашганда учрайди. Кўчаларни бундай жойлаштиришнинг салбий томони шундан иборатки, аҳоли пункти майдони чўзилиб кетади. Маданий-маиший хизмат кўрсатиш корхоналари тарқоқ ҳолда ва ҳовлидан узоқда жойлашади.

Ҳамма автомобил йўллари умумий фойдаланиш ва корхона, ташкилотларга қарашли йўлларга бўлинади. Умумий фойдаланиш йўллари Республика йўл қурилиши бошқармаси ҳисобида бўлади ва Республика, вилоят, туман, маҳаллий ҳокимиятга эга кўча ва йўлларга бўлинади.

Корхона ва ташкилотларга қарашли йўллар корхона ва ташкилотлар ҳисобида бўлади ва технологик, хўжалик ичидаги қўшимча хизмат қилувчи кўчаларга бўлинади.

Умумий фойдаланиш ва корхона, ташкилотларга йўллар схемаси I, II, III, IV жамоа хўжаликлари ҳудудига:

Вилоят миқёсидаги йўл;

Туман миқёсидаги йўл⁴;

Қишлоқга борадиган йўл;

Жамоа хўжаликларини, ташкилотларни боғловчи йўллар;

Жамоа хўжалиги ичидаги йўллар.

Умумий фойдаланиш автомобил йўллари ҳисоб вақтида шиддат билан автомобилларнинг ўтишини ҳисобга олган ҳолда техник таснифи бўйича беш турга бўлинади. Аҳоли яшайдиган ҳудуддаги транспорт алоқаси тармоғи ўзларининг хизмати жиҳатидан қуйидагиларга бўлинади:

Қишлоқга борадиган йўл;

Қишлоқ кўчалари;

Тор кўчалар;

Пиёдалар кўчаси.

Чуст Қора аҳоли турар жой қишлоғи кўчалари 5 турга бўлинади:

-Йўлдан қишлоқга кирадиган кўча асосий кўча ҳисобланади ва тўғри кўча кенг, эни 25-30м, ўртасида гуллар, четига дарахтлар экилган бўлиб, бурилишлари бўлмаслиги керак;

-Асосий кўчалари эни 25-30м;

-Аҳоли яшайдиган жойдаги кўчалар, эни 12-25м;

-Аҳоли яшайдиган ҳудуд билан ишлаб чиқариш ҳудудини бўлиб турадиган кўчалар, эни 12-20м;

-Хўжалик ҳовлиларига хизмат қиладиган ва уларни ташқи йўллар билан боғловчи тор кўчалар, эни 8-12м.

Асосий кўчалар, ҳамма квартал кўчаларидан чиққан аҳолини марказий майдонга келишини таъминлайди. Кўчалар кварталлар билан чегараланиб, уларни ташкил қилади.

1.5. Аҳоли яшайдиган ҳудудни лойиҳалаш.

Чуст Қора қишлоғи аҳолиси яшайдиган ҳудудни режалаштирганда, қишлоқ табиий ва иқтисодий кўрсаткичлари, ишлаб чиқариш ташкилотлари ва корхоналарнинг мавжудлиги эътиборга олинади. Аҳоли яшайдиган ҳудуд автомобил алоқаси билан яхши таъминланган бўлиши керак.

Аҳоли яшайдиган ҳудуд маданий, маиший бино ва ташкилотлар ҳамда кўча майдонлар ҳудудини ўз ичига олади. Аҳоли турар жой ҳудудидан ҳар қандай тарифдаги автомобил йўллари, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини олиб ўтувчи йўллар ва жамоа эмас, аҳоли ҳовлисига ҳар хил минерал ўғитлар олиб келиш, юк машиналари (тракторлар) ва қора молларни олиб кетиш учун алоҳида йўллар режалаштирилиши керак.

Турар жой уйлари учун ажратилган жойга об-ҳаво шароитига, вужудга келган маиший хизмат турига, ишлаб чиқариш фаолиятига қараб ҳар хил турдаги уйлар қурилади.

1.6 .Қишлоқ хўжалигидаги уйлар ва уларни жойлаштириш шартлари.

Чуст Қора қишлоқ хўжалиги қурилишида уч хил аҳоли уйлари қурилади: бир оилага мўлжалланган томорқали, икки оилага мўлжалланган томорқали, икки оилага мўлжалланган бирлаштириб қуриладиган уйлар ва томорқасиз секцияли уйлар.

Томорқа участкаларида қуриладиган уйлар шахсий уйлар бўлиб, бир икки қаватли ва бир ёки икки оилага мўлжалланган бўлиб, икки, уч, тўрт хонали ва ҳоказо уйлар киради. Бу уйларнинг асосий қурилиши кўчага қаратиб ва ундан 5м ичкарига жо йлаштирилади. Кўча билан уй орасидаги майдонга гулзорлар, мевали ёки манзарали дарахтлар экиш тавсия этилади. Ҳовли ичкарасига хўжалик иморатлари қурилади. Уй ичидаги хоналарни қуёш нури билан ёритилиши ҳисобга олган ҳолда жойлаштирилади. Бир квартира билан иккинчи квартира оралиғи ойнасиз девор билан чегараланади. Ҳар бир оила мустақил шахсий аҳоли эга бўлиб, томорқа участкаларида ўз фаолиятини юритилишга

шароит яратилади. Бундай уйларнинг ҳажми катта, кўриниши чиройли ва муҳандислик тармоқларидан фойдаланиш 2-3 марта арзонга тушади.

Турар жой доирасининг қурилиши Уйларни турар жой доираси мажмуа сифатида ва алоҳида гуруҳлар сифатида лойиҳалаш мумкин. Бу уйлардан унча узок бўлмаган участкани кўкаламзорлаштириш ва дам олиш майдончаларини ҳамда болалар ўйнаши учун майдончаларни ҳамда болалар ўйнаши учун майдончаларни жойлаштириш керак. Турар жой доирасини режалаштиришда уйларни қуёш нури билан таъминлаш ва микрорайон ҳудудининг рельефи асосий ўринда туради.

Чуст Қора аҳоли турар жой гуруҳи ҳовлиларида болаларнинг ўйнаши, кексаларнинг дам олиши учун, хўжалик ва чиқиндилар ташиш майдончалари жойлашади.

Болалар ўйнаши учун ажратилган майдончалар қишлоқда яшаётган бир киши учун $0,7\text{м}^2$ ҳисобида аниқланади. Ҳар хил ёшдаги болалар ўйинини эътиборга олиб, болалар майдончаларини алоҳида алоҳида ёшига қараб жойлаштирилса яхши бўлади, яъни боғча ёшидагилар (3ёшгача), мактаб ёшидагилар (7ёшгача), бошланғич синф (7-12ёшдаги) болалар учун бу майдончалар турига ва вазифасига қараб қуйидаги жиҳозлар билан жиҳозланиши мумкин.

Кексалар дам олиш майдончалари қуйидаги меъёردа (қишлоқда яшаётган бир кишига $0,1\text{м}^2$) ҳисобланади ва ўлчами 12-20 м^2 бўлади.

Чуст Қора қишлоғи аҳолисининг шахсий машиналари қисқа вақт туриши учун ажратилган майдончалар ҳар бир бино олдидаги йўлакчаларни кенгайтириб ёки боши берк йўлакнинг охирида, бундан ташқари уйнинг ёки бир томонида жойлаштирилса яхши бўлади. 5 қаватли уйнинг олдидаги турар жойга 4-5 машина жойлашиши ҳисобга олинади ва унинг майдонини ҳар бир машинага 25 м^2 дан жой ажратиб ҳисобланади.

***“ЧУСТ ҚОРА” АХОЛИ ТУРАР
ЖОЙИНИНГ МЕЪМОРИЙ-
РЕЖАВИЙ ЕЧИМ ҚИСМИ***

2.1. Уй жойларини танлаш ва маиший хизмат кўрсатиш муассасасини ҳисоблаш.

Чуст Қора қишлоқ аҳолисини турар жой билан таъминлаш учун керакли бўлган уйларни танлаб қишлоқ ҳудудига жойлаштириш керак. Турар жой уйлариининг лойиҳа турларини, қабул қилинган лойиҳа “каталогидан” танлаб олинади. Бундан ташқари лойиҳачи келажакда қурилиши мумкин бўлган ҳали тасдиқланмаган турар жой уйлариининг лойиҳасини танлаб олиши мумкин, аммо шу қабул қилинган уй лойиҳасини қайси ойномадан ёки адабиётдан олган бўлса, фойдаланилган адабиётлар рўйхатига шу ойнома ёки адабиётни ҳам киритиш керак.

Чуст Қора аҳоли турар жой уйлариини танлашда бир хил туркумдаги уйларни танлаш тавсия этилади. Қишлоқ уйлари иложи борица бир туркумдаги 2 3 хил уйлардан қурилиши керак.

Чуст Қора аҳоли турар жой уйлариининг кўринишини танлашда қурилиш тумани иқлимини ва таклиф қилинган қуёш йўналишини (ориентация) ҳисобга олиш керак. Тўғри танланган уйнинг тури, турар жой хоналарининг кўпини қуёш нури билан таъминлайди.

Қишлоқ лойиҳасини режалашда қўлланиладиган маданий маиший биноларга қуйидагилар киради: клуб, болалар боғчаси, ёзги кинотеатр, 1та магазин, қишлоқ кенгаши биноси, ошхона ва бошқалар.

2.2. Қишлоқ ҳудудини фаолият доираларига тақсимлаш.

Чуст Қора аҳоли турар-жой қишлоғи аҳолиси турар жой ҳудудини меъморий лойиҳаланганда бир нечта фаолият доираларига тақсимланади. Кичик қишлоқлар ва қишлоқ туманидаги туман марказлари қуйидаги фаолият доираларига тақсимланади. Аҳоли яшайдиган ҳудуд, ишлаб чиқариш ҳудуди ва санитар ҳимоя ҳудуди. Аҳоли турар жой ҳудудини шунчаки оддий фаолият доираларига тақсимлаш қишлоқсозликнинг асосий ғояси эмас, балки ишлаб чиқариш билан аҳоли яшаш жойларини бир бири билан бир жойга, ишлаб чиқариш иншоотларни бир жойга ташлаб аҳолининг яшаши, ишлаши ва дам олиши учун яхши шароит яратиш мақсадида фаолият доираларига тақсимланади. Аҳоли яшайдиган ҳудудда аҳолининг тармоқлари, уйлари ва хўжалик бинолари, маданий маиший, коммунал корхоналари, кўчалар,

майдонлар, боғлар, истироҳат боғлари, хиёбонлар, спорт иншоотлари ва бошқалар жойлашади.

Ишлаб чиқариш ҳудудида, хўжаликдаги машина трактор парки, озик овқатлар сақлайдиган, пахта тозалайдиган, ипак қуртини боқадиган ҳовлилар, қорамол, қўй, йилқи, паррандалар ва бошқа фермалар, қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлайдиган корхоналар ташкил қилади. Улар аҳоли яшайдиган ҳудуддан 1,5-2км узоқликда, сув оқимининг қуйи томонида ва шамол йўналишининг қарама қарши томонидан жойлашади.

Ҳозирги кунда қишлоқ аҳоли пунктлари фаолият доираларини катта кўчага нисбатан жойлаштиришнинг 5та кўринишдаги схемаси амалиётда мавжуд.

-Катта кўчага нисбатан аҳоли яшайдиган ва ишлаб чиқариш ҳудудлари параллел жойлашган бўлиб, ҳар бир фаолият доирасига катта кўчадан алоҳида алоҳида транспортлар кириб чиқади ва ишлаб чиқариш ҳудудига келаётган транспорт аҳоли яшайдиган ҳудуддан ўтмайди;

-Қишлоқ аҳоли пунктини кенг очик жойда режалаштирилганда катта магистрал йўл атрофида ишлаб чиқариш ҳудуди жойлаштирилса, биринчидан аҳоли пунктининг архитектура кўриниши бузилади, шунинг учун катта магистрал йўлдан ишлаб чиқариш доирасига аҳоли яшайдиган ҳудудни четлаб ўтувчи қўшимча йўл ўтказиб аҳоли яшайдиган ҳудуддан кейин ишлаб чиқариш ҳудуди жойлаштирилса мақсадга мувофиқ бўлади;

-Қишлоқ аҳоли пункти магистрал йўлда алоҳида жойлашган бўлиб, лекин ҳар хил сабабларга кўра, яъни ер захираси бўлмасдан ва шамол йўналиши талабига жавоб бермасдан ишлаб чиқариш;

-Ҳудуди катта магистрал йўл ёнига жойлашиши ҳам мумкин. Бундай ҳолларда ишлаб чиқариш ҳудуди билан магистрал йўл орасида санитар ҳимоя ва меъморий кўринишини яхшилаш тадбирлари олиб борилиши керак;

-Қишлоқ аҳоли пункти магистрал йўлнинг икки томонида, яъни аҳоли яшайдиган ҳудуд бир томонда ва ишлаб чиқариш ҳудуди иккинчи томонда жойлашиши ҳам мумкин. Бундай ҳолларда магистрал йўлни кесиб ўтувчи йўллари сонини камайтириш ишлари олиб борилиши керак, яъни кесиб ўтувчи йўлларни икки тавақада ўтказиш керак;

-Санитар ҳимоя ҳудуди, аҳоли яшайдиган ҳудудни, ишлаб чиқариш ҳудудидан ва серкатнов йўллар томонидан чиқарган зарарли газлар, нохуш ҳидлар, чанг ва шовқиндан ҳимоя қилади ва улар ораликда жойлашади.

Қишлоқ ҳудудини фаолият доирасига тақсимлашнинг мақсади қишлоқ ҳудудини жуда яхши турда фойдаланиш учун уйларни, мактабгача бўлган болалар биносини, мактабни, қишлоқ марказини ва бошқа биноларни тўғри хизмат қилиш радиусига қараб жойлаштиради.

Шунинг учун зоналарга тақсимлашнинг бир нечта турлари чизилади. Бу чизилган чизмаларни бир бири билан таққослаб, яъни микрорайонда жойлашган боғча, мактаб, қишлоқ жамоа марказининг хизмат қилиш радиуси, қишлоқнинг ихчамлиги ва бошқа кўрсаткичлари ҳам эътиборга олингандан кейин энг яхши тури аниқланади ва шу тур қишлоқни режалаштиришнинг ўзаги бўлиб қолади.

Функционал зоналарга тақсимлаш чизмаси қишлоқ бош режасига нисбатан кичик масштабда бажарилади. Агарда қишлоқ 1:1000 масштабда лойиҳаланса, унда функционал зоналарга тақсимлаш чизмаси 1:2000 ёки 1:5000 масштабда бажарилади.

Бу масштаб ажратилган жойнинг чегарасини, ўлчамларини ва хизмат қилиш радиусини ҳамда зоналарнинг бир бирига боғлиқлигини кўрсатиш талабига тўлиқ жавоб беради. Бундан ташқари шуни эътиборга олиш керакки, қишлоқ ҳудудида маъмурий бинолар, меҳмонхоналар ва бошқа фаолият доираларни ташкил қила олмайдиган бинолар жойлашиши ҳам мумкин.

Турар жой зонаси чегаралари қизил чизиклар билан чегараланган бўлиб бу қишлоқни кўшни қишлоқдан, Қишлоқ марказидан ва бошқа жойлардан ажратиб туради. Қизил чизик билан қурилиш чизиғи оралиғи, магистрал йўлининг ён томони кўкаламзорлаштирилади, чунки бу машиналардан чиққан газларнинг ва шовқинни камайтириш учун мўлжалланади.

Чуст Қора қишлоғининг жамоа маркази асосан қишлоқнинг ичида жойлашган бўлиб, қишлоқ аҳолисига яхши хизмат қилиш радиуси билан таъминланган бўлади.

Жамоа савдо марказини жойлаштирганда, бирорта катта магистрал кўча томонидаги кўкаламзорлаштирилган жойни бузиб у ерда жамоа савдо маркази биноси олдидан унча катта бўлмаган майдон ташкил этилади.

Коммунал хўжалик ташкилотлари кўра, буғ қозони қишлоқ зоналаридан асосан мактаб ва болалар боғчасидан ажратиб қўйилиши керак.

Ер ости ва ер устидаги қўраларни 25 50 машина гуруҳига жамлаб турар жой зонасидан ташқари алоҳида ажратиб жойлаштирилиши керак. Фаолият доираларига тақсимлаш чизмасида турар жой доирасига ҳар куни хизмат қилувчи ташкилотларни кўрсатиш керак.

Чуст Қора қишлоғи лойиҳасини тузишда қуйидагилар кўзда тутилган:

-қишлоқ майдонини қурилиши лозим бўлган объектларга бўлиб чиқиш, яъни ҳовли ва турар жой, дам олиш ва жамоа коммунал доираси, қурилиш ва ёрдамчи қурилиш майдончаларининг ҳақиқий ўлчамларини аниқлаш, навбат асосида қурилиш зарур иншоотлар ва келгусида қишлоқнинг ривожланиши ва кўкаламзорлаштириш кўзда тутилган.

-қишлоқ ҳудудидаги ички ва ташқи транспорт йўллари ва асосий кўчалар қурилишини ташкил қилиш ва қишлоқ аҳолисига маъмурий бинолар билан алоқани яхшилаш, қишлоқнинг ички қисмида пиёдалар йўлакчалари ва автомобиллар қайтиш жойлари кўзда тутилган.

-маъмурий ва маданий маиший биноларни қулай жойлаштириш. Бу бинолар лойиҳа асосида бир бирига боғлиқлигига қараб мақсадга мувофиқ ҳолда қишлоқнинг марказига ва марказий кўчалар бўйида жойлаштирилган.

***ЧУСТ ҚОРА АХОЛИ ТУРАР-ЖОЙ
ҚИШЛОҒИНИ ТИККА
РЕЖАЛАШТИРИШ
ТАДБИРЛАРИ***

3.1.Тикка режаштириш ва унинг вазифалари.

Чуст Қора аҳоли турар жой қишлоғи ҳудудини тикка режаштириш ҳудудни қурилиш, режаш, қуриш ва ободонлаштириш талабларидан келиб чиққан ҳолда табиий рельефни қайта шакллантириш, ўзгартириш ва мослаштириш ишларини узида мужассамлаштиради. Вертикал режаштириш махсус тузиладиган лойиҳалар асосида тупроқни бир жойдан иккинчи жойга кўчириш билан амалга оширилади.

Чуст Қора ҳудудни муҳандислик тайёрлаш ишлари вазифаси барча талаблардан келиб чиққан ҳолда рельефнинг энг мақбул ечимини топишдан иборатдир.

Чуст Қора ҳудудини тикка режаштириш материаллари қишлоқ ҳудудида кўчалар, бинолар, ер ости коммуникациялари ва бошқа турдаги иншоотларни лойиҳалашда рельеф ҳақида дастлабки маълумот ҳисобланади.

Вертикал режани лойиҳалаш ва уни амалга оширишда иккита кетма-кет босқични кўрсатиш керак: биринчиси-ҳудудни муҳандислик тайёрлашга тегишли бўлиб, унда ҳудуд рельефини умумий ҳолда ташкил этиш ва уни қурилишга тайёрлаш масалалари ҳал этилади, иккинчиси—ҳудудни режаштириш, қуриш ва ободонлаштириш бўлиб, бу босқичда микрорельеф лойиҳаланиб, бинолар, иншоотлар, кўча ва йўллар ва қишлоқ ҳудудининг бошқа элементларининг белгилари қуйилади.

Ноқулай шарт-шароитлар ва жараёнларни бартараф этиш билан боғлиқ тадбирларда вертикал режаштиришнинг роли қуйидаги ҳолатларда ўринлидир, хусусан:

а) Қишлоқ ҳудудини кучли ёмғирлар ёки сув манбалари таъсирида сув босишида ҳамда сув омборлари иншоотларидан қишлоқ ҳудудини ҳимоя қилиш ҳудудни вертикал режаштириш вазифасига кирувчи дамбалар қуриш ёки ҳудуд сатҳини кўтариш эвазига амалга оширилади;

б) Ҳудудни сизот сувлари таъсирида сув босишидан сақлаш, дренаж тизими ёрдамида ёки майдон сатҳини вертикал режаштириш ёрдамида амалга оширилади;

в) Қишлоқ ҳудудида ботқоқликлар мавжуд ҳолларда уларга қарши курашнинг асосийларидан бири тикка режаштириш бўлиб, у ёрдамида туриб

қолган сувларнинг оқим йўналиши режалаштирилади ва ташқи сувларни қочириш учун шароит яратилади;

г) Чўл ва ярим чўл зоналарда ҳудудни сунъий суғориш мақсадида суғорилаётган майдонларга сув ўз оқими бўйлаб вертикал режалаштириш асосида амалга оширилади;

д) Жарлик мавжуд ва жарликлар ривожланаётган ҳудудларда вертикал режалаштириш ёрдамида жарликлар қияликларини ювиб кетувчи ташқи сувларнинг йўналиши ташкил этилади, ҳамда жарликларни тугатиш уларни кўмиш орқали амалга оширилади;

е) Кўчкили ҳудудларда кўчкиларни олдини олиш тадбирларига ташқи сувларни қочиришни ташкил этиш орқали вертикал режалаштириш иштирок этади;

ж) Қишлоқ ҳудудида карст жараёнлари мавжуд ҳудудларда карст натижасида вужудга келган воронкаларни ташқи сувлардан сақлаш ва уларни йўқотиш бўйича вертикал режалаштириш ҳудудни текислаш мақсадида қўлланилади.

Чуст Қора вертикал режалаштириш ва уни амалга ошириш у билан боғлиқ бўлган тадбирлар мажмуаси билан биргаликда қўлланилганда мақсадга мувофиқдир, булар: ер ости сув қочириш тармоқларини ўрнатиш билан ташқи сувларни қочириш; сизот сувларининг сатҳи баланд бўлган ҳолларда дренаж тармоқларидан фойдаланиш; жарлик ва кўчкили ҳудудларда тиргак деворлар ўрнатиш ва ҳ.к.

Чуст Қора аҳоли турар жой ҳудудини тикка режалаштиришни амалда куллаш махсус тузилган лойиҳаларга асосланади. тикка режалаштиришда лойиҳалашнинг асосий усуллари, қуйидагилардир: Лойиҳавий профиллар усули; Лойиҳавий (қизил) горизонталлар усули; Графоаналитик усуллар.

3.2.Қишлоқ ҳудудини тикка режалаштириш

Чуст Қора аҳоли турар жой ҳудудни қишлоқсозлик нуктаи назаридан баҳолаш, авваломбор, жойнинг табиий жараёнлар таъсирида шаклланган табиий рельеф хусусиятлари ва шаклига боғлиқдир.

Рельефни ўрганиш геоморфология фанининг вазифаси бўлиб, бу фан рельефнинг шаклланиши, вақт ва фазода ривожланишини ўрганади.

Қишлоқсозлик тажрибасида табиий ва ўзлаштирилган рельефнинг 2 хил тури қабул қилинган: макрорельеф, катта ҳудудлардаги сезиларли даражадаги паст-баландликларга эга бўлган сиртлар; микрорельеф-маълум бир ҳудуддаги, жуда сезиларли бўлмаган нишабликларга эга бўлган сиртлар.

Табиий рельеф ерни литосфера деб аталувчи қаттиқ қобиғи сиртининг турли кўринишдаги оддий ва мураккаб элементар шаклларида иборатдир. Рельефнинг бундай шаклларига водийлар, қир ва адирликлар, жарликлар, чуқурликлар, тепаликлар ва ҳ.к.лар мисол бўлади.

Рельефнинг асосий шакллари текисликлар ва тоғликлардан иборат. Ўз навбатида текисликлар қишлоқсозлик амалиётида қуйидаги тоифаларга бўлинади:

- 1) Нишаблиги 0-0,4% жуда текис бўлган рельеф;
- 2) Нишаблиги 0,4-3% чегарасидаги текис бўлган рельеф;
- 3) Нишаблиги 3-6% чегарасидаги сезиларсиз қияликдаги рельеф;
- 4) Нишаблиги 6-10% чегарасидаги сезиларли қияликдаги рельеф;
- 5) Нишаблиги 10-20% чегарасида бўлган қиялик;
- 6) Нишаблиги 20% катта бўлган қиялик.

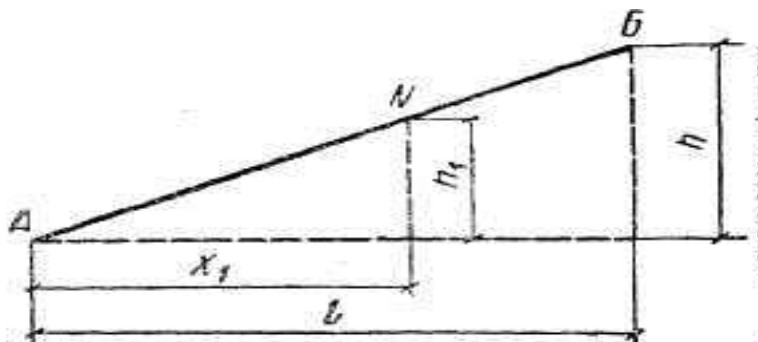
Тоғли рельеф турли баландликлардаги тоғларнинг мавжудлиги билан характерланади.

Жойнинг рельефи эса топографик хариталарда текисликни горизонтал текислик билан кесганда ҳосил бўлган проекциясини акс эттирувчи режадаги горизонталлар билан кўрсатилади. Ҳар бир горизонтал қабул қилинган сатҳга нисбатан маълум бир баландликни билдиради.

Ўзаро зич жойлашган горизонталлар қияликни, аксинча эса текисликни кўрсатади.

Горизонталларни акс эттирувчи режа қишлоқсозликда режалаш ва қуриш лойиҳаси учун ҳамда кўпгина бошқа турдаги муҳандислик масалаларини ечишда асос бўлиб хизмат қилади.

Белгилар. Режа горизонталлари оралиқларидаги белгиларнинг хақиқий аниқлиги, қидиралётган нуқтанинг иккала горизонталга туғри чизикли перпендикуляр ўтказиб, интерполяциялаш натижасида аниқланади.

Белгиларни интерполяциялаш

1:1000 ва 1:2000 миқёсдаги режалар учун белгиларнинг хақиқий аниқлиги қуйидаги қийматларда аниқланади:

Горизонталлар оралиғи ҳар 0,2м	2-3см
« « « 0,25м	3см
« « « 0,5м	6-7см
« « « 1,0м	15см

Чуст Қора шимча рельеф чизиклари ўтказиш билан рельефни янада майдалаштириш талаб этилади. Рельефни янада аниқлигини оширишга, унинг орасидан сунъий равишда қўшимча рельефлар ўтказиш билан эришиб бўлмайди. Бундай ҳолатда албатта жой учун қўшимча нивелирлаш ишлари ёки бошқа маълумотлар зарур бўлади. Баъзи ҳолларда, худудни дастлабки тайёрлаш босқичида режада рельеф йириклаштирилади. Бунда, масалан, 0,5м ўтказилган горизонталлар орасидан биттадан горизонтал олиб ташланади. Бундай режа фақатгина жойнинг фақатгина характерли шакллари ҳақида тасаввур беради.

3.3. Лойиҳавий (қизил) горизонталлар усули.

Чуст Қора аҳоли турар жой худудида лойиҳавий (қизил) горизонталлар усули лойиҳаланаётган рельефни янги, қизил горизонталлар деб аталувчи чизикларда акс эттиришдир.

Лойиҳалаш жараёнида ер сиртига рухсат этилган нишабликлар бериш билан рельефнинг янги шакли яратилади.

Лойиҳаланаётган рельефни қизил горизонталларда акс эттириш ҳудуднинг бўлажак рельефини осон тасаввур қилишга имкон беради.

Лойиҳавий горизонталлар усули-майдон тарҳи билан вертикал режалаш лойиҳасини битта чизмада кўрсатиш имкониятини беради, яъни, кўп сонли профилларни тузиш ва лойиҳалашга ўрин қолмайди.

Чуст Қора қишлоғи биноларини, иншоотларни ва бошқа қурилиш элементларини, муҳандислик қурилмалари ва ҳудудни ободонлаштириш ҳолатларини ва вертикал режалаштириш лойиҳаларининг биргаликдаги тарҳи қишлоқ ҳудудини ўзлаштириш, режалаштириш ва қуриш масалаларини комплекс равишда ечади.

Чуст Қора турар жойи қишлоқсозлик амалиётида лойиҳавий горизонталлар усули кенг қўлланилмоқда, жумладан, қишлоқ кўчаларини лойиҳалашда, тураржой гуруҳлари ва турар жой ҳудудларини лойиҳалашда, қишлоқнинг рельефи мураккаб бўлган жойларида муҳандислик тайёргарлиги ишларида.

Рельефни лойиҳалашдан мақсад, қуриладиган ҳудуд тарҳида ҳудудни ўзлаштириш талабларига жавоб берадиган рельефни яратиш учун унда қизил горизонталлар ўтказишдир.

Сатҳи кўтарилган майдонларда ташқи сувни қочириш ва бу майдонларни қуриштириш ишлари осон кечади. Чуст Қора қишлоғида кўкаламзорлаштирилган майдонларда ер сатҳини сунъий кўтариш ва бу майдонларни зарурий нишабликлар билан таъминлаш ташқи сувларни қочиришда қўл келади.

Сунъий равишда яратилган рельеф қишлоқни яшил ҳудудлари ландшафтини режалаштиришга ёрдам беради.

Чуст Қора аҳоли турар жой ҳудуди биноларни жойлаштиришда ва қатнов қисмларини ўтказишда квартал ва қишлоқларни эркин режалаштириш тикка режалаш ишларини осонлаштиради.

Шундай қилиб, қурилишни эркин режалаштиришда вертикал режалаштириш маълум бир жойлар учун амалга оширилади, яъни бинолар қуриладиган майдонларда, спорт ва бошқа турдаги майдонларда, қатнов қисмлари ва автомобилларга ажратилган майдонларда.

Режалаштириладиган майдонда ер сиртининг лойиҳавий рельефини яратиш бўйича вертикал лойиҳалашнинг бир нечта турлари мавжуд бўлиб, улардан энг кўп қулланиладиган тури, бу конвертсимон, яъни сувни тўрт томонга оқизишдир. Бундан ташқари, икки томонлама ва бир томонлама сув қочириш турлари мавжуд.

Чуст Қора қишлоғида одатда, майдони унчалик катта бўлмаган тураржой гуруҳларида ташқи сувларни қочириш очик сув қочириш тизими орқали амалга оширилади. Аҳоли турар жойларида эса майдоннинг катталигидан келиб чиққан ҳолда, кучли ёмғир пайтларида ариқларда тирбандлик вужудга келмаслиги учун ер ости сув қочиргич тизимларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Таъкидлаб ўтиш лозимки, ер ости сув қочиргичи нафақат ташқи сувларни қочиришни ташкил этиш тизими учун, балки, замонавий қишлоқларни ободонлаштириш элементи ҳамдир.

Чуст Қора аҳоли турар жой худуди майдонларини режалаштиришда нафақат тикка лойиҳа шартларини, шу билан бирга паст-баландликларнинг ташқи эстетик кўринишига, бундан ташқари, биноларнинг рельефда баландликларига ҳам аҳамият бериш лозим. Биноларнинг бурчаклари ва кириш қисмлари бўйича баландлик белгиларининг лойиҳаси ички қатнов қисми ариқларининг баландлик белгиларига нисбатан, ташқи сувларнинг бинолардан ариқларга қараб оқишини таъминлаган ҳолда амалга оширилади.

Чуст Қора қишлоғининг муҳандислик тайёргарлигининг талаблари, рельефнинг тикка режаси лойиҳаси асосида таъминланади. Муҳандислик тайёргарлигига қўйилган талабларда асосан рельефни қулай ва унумли суришни таъминлаш керак. Тикка режа материаллари барча лойиҳа ишларининг асоси сифатида қабул қилинади.

Чуст Қора қишлоғини тикка режалаштириш икки босқичда амалга оширилади:

1-босқич. Рельефни қулай шаклга келтириш учун уни ўзгартириш ёки сақлаш ҳисобидан муҳандислик тайёргарлиги амалга оширилади;

2-босқич. Иморатлар, иншоотлар, кўча ва йўллар баландлик сатҳи бўйича лойиҳада кўрсатилади.

Тикка режалаштиришнинг асосий вазифаси қуйидагилардан иборат:

-қор ёмғир сувларини очиқ усулда оқизишни ташкиллаштириш ёки ер ости қувурига тушишини таъминлаш;

-дарахтзор ва майсазорларнинг суғорилиши таъминлаш;

-транспорт воситалари ва пиёдаларни қулай ҳамда хавфсиз ҳаракат қилишини таъминловчи кўндаланг ва бўйлама нишабликларни таъминлаш;

-рельефни уй-жой қуриш талабига мос равишда ўзгартириш ва мослаштириш (ер сатҳини текислаш);

-ер ости қувурлари ва жиҳозларини ётқизиш, унга мос табиий нишабликни ҳосил қилиш;

-хусусий ечим–бино ва иншоотларнинг чиройли меъморий кўринишларини очадиган қилиб ландшафтини сақлаб қолиш.

Тикка режа лойиҳаси 1:5000–1:10000 масштабда тайёрланади. Тўқис ишланган режаларда (ТИР) тикка режалаштиришнинг шакли, йўллари ва кўчаларнинг ўқи ҳамда лойиҳа чизиғининг синган жойлари бўйича белгиланади. Унда масштаб 1:1000, 1:2000 қилиб танланади.

Қурилиш лойиҳасида (ҚЛ) масштаб 1:500; 1:1000 қилиб танланади ва бунда тикка режалаштиришга доир масалалар атрофлича кўрсатилади.

Топографик режада горизонталларнинг мақсадга мувофиқ кесишуви жадвалда берилган.

жадвал

Рельефнинг ҳолати (шарҳи)	Рельефнинг кесишуви		Баландлиги, м	
	М 1:500	М 1:2000	М 1:1000	М 1:500
Текис рельеф нишаблиги 2 %	0,5:1	0,5:1	0,5	0,5
4 % гача	1:2	0,5 : 1-2	0,5	0,5
6 % гача	2:5	1 : 2	0,5:1	0,5
10 % ва ундан юқори	2:5	2	1	1

Чуст Қора қишлоғида тикка режанинг асосий техник-иқтисодий кўрсаткичлари қуйидагилардан иборат: тупроқ ишларининг ҳажми; қазиб

олинган тупроқни суриш ва кўмиладиган жойларни тўлдириш, шу билан ортиқча тупроқнинг ташилмаслигига эришиш; тупроқ ишлари ҳажмини камайтиришга эришиш.

Чуст Қора қишлоғининг хизмат фаолияти бўйича тақсимланган минтақасини-аҳоли яшайдиган, саноат ва ташқи транспорт минтақаси (темир йўл) ташкил этади. Қолган хизмат фаолияти доираси бўйича минтақалар нисбатан кам жойни эгаллаши ва олдинги минтақаларнинг қандай жойлашишига боғлиқ бўлгани учун уларнинг ўрни муҳим аҳамиятга эга эмас.

Чуст Қора қишлоғининг хизмат фаолияти доираси бўйича минтақасига қараб рельефга турлича талаблар қўйилади. Шунинг учун нишаблиги катта бўлган рельефнинг жойларда ҳар бир хизмат фаолияти доираси бўйича минтақаларнинг унга бўлган талабини қондиришга ҳаракат қилинади. Бундай жойларда ер сатҳидан оқилона ва унумли фойдаланиш учун қуйидаги минимал ўлчовлар бўлиши мақсадга мувофиқ.

Жойнинг яхлитлигини таъминловчи минимал ўлчовлар

Жойнинг номи	Ернинг минимал ўлчовлари, м			
	Узунлиги	Эни	Баландлиги зинапоя (супа) шаклида	Чуқурлиги текис
Микрорайон-дахаси	100	50	10	15
Яшаш – тумани	400	100	20	40
Туман – режаси	1000	300	30	60

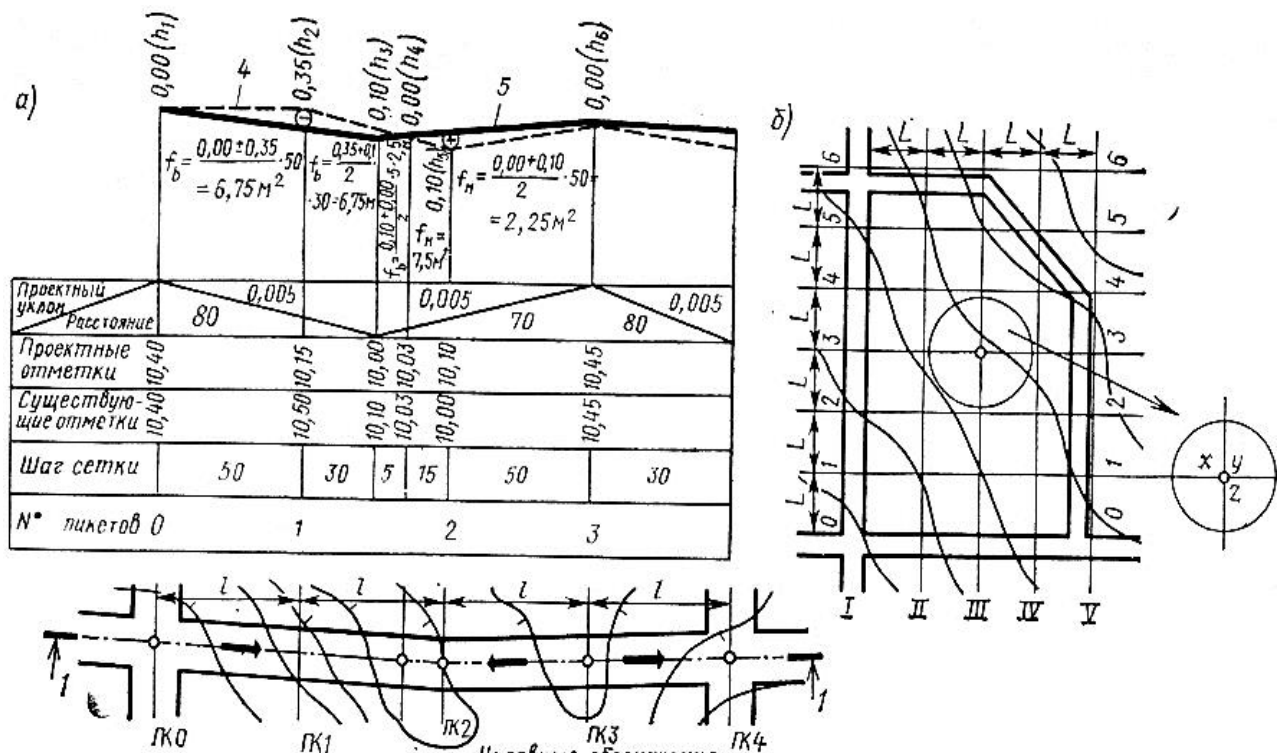
Тикка режаштиришнинг асосий 3 та усули мавжуд: бўйлама ва кўндаланг профиллар (қизил профил) усули; лойиҳа горизонтлари (қизил горизонтлар) усули; ва графо-аналитик усул.

Бўйлама ва кўндаланг профиллар (қизил профил) усули-лойиҳа қилинаётган рельефнинг хусусиятли жойларидан турли йўналишлар бўйича тўғри чизиқлар ўтказиб, тўрларга бўлинади. Тўрдаги ҳар бир тўғри чизиқ учун алоҳида қирқим-профиллар курилади. Бунда профиллар сони қанча кўп бўлса, жой ҳақида шунча аниқ маълумот тўпланади. Жойнинг ва профилнинг масштаблари ер сатҳини қайси мақсад учун ишлатилишига қараб танланади. Бу усулда тикка режаштириш маълум кетма-кетликка риоя қилган ҳолда амалга оширилади. Дастлаб, режадаги жой турли йўналишдаги чизиқлар орқали

тўрларга бўлиниб чиқилади; кейин эса турли йўналишлар бўйича бўйлама ва кўндаланг профиллар чизилади. Профилларда лойиҳа чизиқлари чизилади. Лойиҳа профиллари кесишган нуқталар баландликлари бўйича бир-бирига боғланиб, мослаштирилади ва ниҳоят қазиб чиқариладиган ва суриладиган тупроқ ҳажми ҳисоблаб чиқилади.

Чуст Қора қишлоғида одатда профиллар турли катталиқдаги тўртбурчак ёки квадратлар бўйича бўлинади, уларнинг ўлчовлари эса тикка режа лойиҳасининг босқичи, жойи ҳамда унинг қайси мақсадда фойдаланишига ва табиий рельеф кесишганлигига боғлиқ.

Квадратлар томони кичик майдонлар учун 20-40 ёки 50м, катта майдонлар учун эса 100-120м га тенг қилиб олинади. Қишлоқ ёки туман худудининг тикка режаси ишланаётганда профил кўчанинг ўқлари бўйлаб чизилади. Кўчанинг профилини куриш шу усулнинг хусусий ҳоли деб қаралади. Бунда йўлнинг асосий ўқи ва ҳар бир пикети учун алоҳида кўндаланг профиллар курилади.

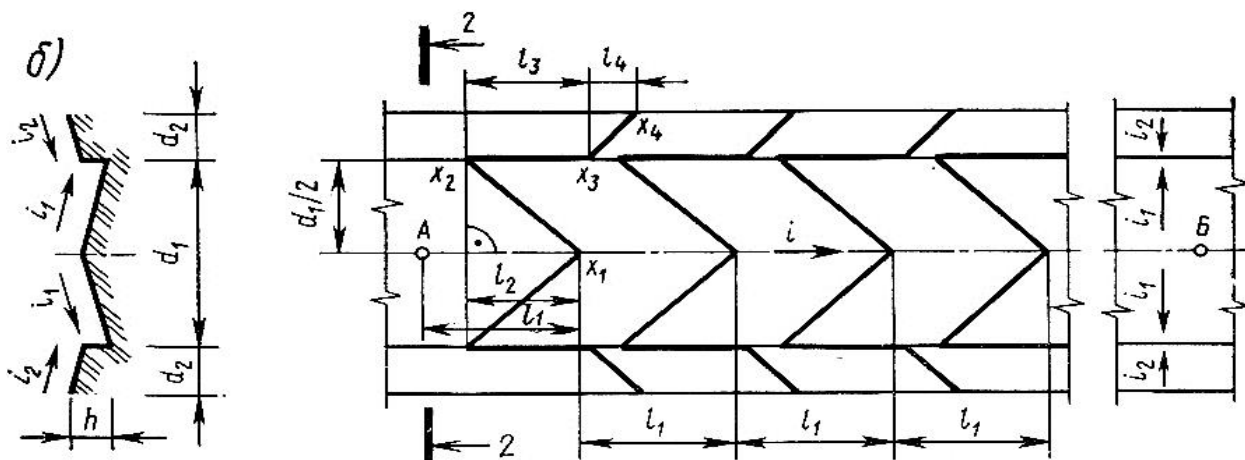

Шартли белгилар:

0-1' 0-2 0-3

Профиллар (қизил профил) усули асосида тикка режалаштириш лойиҳаси.

1-хусусиятли нукталар; 2-грунт суриладиган майдон; 3-шундай тўкиладиган жой; 4-мавжуд рельеф чизиғи; 5-шундай лойиҳа чизиғи; х-ишчи белги; у-шундай лойиҳа белгиси; z-шундай табиий рельеф белгиси.

Қизил горизонталлар усули бўйича тикка лойиҳалаш.

а-майдон бўйлаб; б-кўча бўйлаб; 1-мавжуд горизонталлар; 2-лойиҳаланаётган горизонталлар; 3-тиргак девор; 4-табиий сатҳ; 5-лойиҳа сатҳи.

3.4. Лойиҳа горизонтал усули

Чуст Қора аҳоли турар жой худуди бўйича тикка режалашни олиб бориш микрорайон худудлари, кўкаламзор майдонлар ва транспорт йўлларини лойиҳалашда кўл келади. Бу усулнинг қулайлиги шундан иборатки, унда шаклланадиган рельеф белгисини лойиҳа ёки қизил горизонталлар орқали белгилаш имкони бор.

Чуст Қора қишлоғи кўчалари қисмларида лойиҳа горизонталлари доимий лойиҳа қиялиги i кетма-кетликда белгиланади. б). Дастлаб l_1 қиймати қабул қилинган лойиҳа қиялиги i бўйича аниқланади. Бунинг учун қуйидаги муносабатдан фойдаланамиз.

$$l_1 = \Delta h / i$$

Бу ерда Δh —лойиҳаланаётган рельефнинг кесим юзаси ўлчами, м.

Олинган l_1 нинг қиймати кўча ўқининг А нуктаси белгиси бўйича сурилиб қўйилади. Шунда x_1 нуктаси кўча ўқи бўйича ўзининг ҳақиқий ҳолатига эга бўлади. Шундан сўнг кўчанинг лоток белгисини аниқлайдиган

горизонтал ҳолати аниқланлади. Кўчанинг кўндаланг кесими бўйича қиялигини ва йўлнинг энини инобатга олиб, қуйидаги муносабат аниқланади.

$$l_2 = i_1 d_1 / 2$$

Бу ерда d_1 -кўча қатнов қисмининг эни, м; i_1 -кўндаланг қиялик.

лоток чизиги бўйлаб белгиланган горизонталнинг x_2 белгиси l_2 қиймати бўйича сурилади.

Пиёдалар қатнов қисмидаги горизонтал эса олдиндан аниқланган

x_3 қиймати бўйича белгиланади. Шунда уни бўйлама қиялик бўйича суриб, l_3 ҳисобланилади

$$l_3 = h / i,$$

Бу ерда h – бордёр тошининг баландлиги, м; i – йўлнинг бўйлама қиялиги.

l_4 ни аниқлаш билан пиёдалар қатнов қисмининг юқори чегарасини x_4 нуқта белгилайди

$$l_4 = d_2 i_2 / i$$

Бу ерда d_2 –пиёдалар қатнов қисмининг эни, м; i_2 -пиёдалар қатнов қисмининг кўндаланг қиялиги.

Ушбу бажарилган ишлардан кўриниб турибдики, тикка режалаштиришнинг мазкур усулини амалга оширишда турли жадвал, шакллар ва номограммалардан фойдаланиш талаб қилинганлиги сабабли мураккаб усул ҳисобаланилади.

3.5.Қизил горизонтал усули

Чуст Қора қишлоғини қизил горизонтал усулининг хусусияти шундан иборатки, унда аввалдан сақланиб қолинган бино ва иншоотларни лойиҳаланаётган бино ва иншоотлар билан боғлаш имкони бор. Бунинг мисоли тариқисида ўз ечимини топган тикка режалаштириш лойиҳаси келтирилган. Ушбу лойиҳа 1:500 масштабда лойиҳаланган бўлиб, лойиҳада рельефнинг оралиқ белгилар 0,1м ҳолатида кўрсатилган. Бунда лойиҳа горизонталларини

куриш кўча ва йўлаклар белгиларидан бошланади. Шундан сўнг куриладиган бино ва иншоотларнинг лойиҳа белгилари аниқланади.

Чуст Қора қишлоғи қизил горизонталлар усули бўйича лойиҳаланаётган режасининг ўзида рельефнинг кўринишлари бевосита уни қаноатлантирувчи нишабликлар билан ҳосил қилинади. Лойиҳаланаётган рельефнинг қизил горизонталларда тасвирланиши келажакда ҳосил қилинадиган рельефни тез ва осон пайқаб олиш имконини яратади.

Қизил горизонталлар усули бош режа билан тикка режалаштириш лойиҳасини бир чизманинг ўзида акс эттириш имконини беради. Бунда иморатлар ва иншоотлар, муҳандислик тадбирлари, ободончилик, тик режаларнинг ҳаммасини бир чизмада тасвирлаш, курилишдаги кўплаб масалаларни самарали ва мажмуавий ечиш имконияти пайдо бўлади.

Бу усул Чуст Қора қишлоқсозликда кўча ва майдонларни, худудларни, мураккаб рельефли муҳандислик тадбирларини бажаришда кенг қўлланилади. Рельефни қизил горизонталларда тасвирлаш лойиҳалашнинг оддий қоидаси ҳисобланади. Яъни бир чизмада қабул қилинган горизонталлар кесиш баландлиги ўзгармаслиги ва горизонталлар ўзгармаслиги шарти бажарилади. Одатда кесув баландлиги 0,1; 0,2; 0,25; 0,5м дан қилиб қабул қилинади ва бир чизмада танланган баландлик ўзгартирилмайди. Тикка режа лойиҳасида бутун горизонталлар яққол кўриниши учун қалинроқ қилиб чизилади.

Чуст Қора қишлоғи рельефи яхши “ўқилиши” учун горизонталлар ораси жуда зич ёки сийрак бўлмаслиги керак. Бу қизил горизонталларининг тегишли кесиш баландлигини танлаш йўли билан бажарилади.

Тавсия қилинадиган қизил горизонталлар кесишиш баландлиги

Ер сатҳининг нишаби, %	Рельефнинг тавсия қилинган кесишиш баландлиги, м		
	М 1:500	М 1:1000	М 1:2000
5 гача	0,1	0,1	0,2-(0,25)
5-10	0,1	0,20-0,25	0,2-(0,25)
10-15	0,1-0,20	0,20-0,15	0,5
15-30	0,2-0,25	0,20-0,25	0,5
30 дан катта	0,2-0,25	0,2-0,25 (0,5)	0,5

Чуст Қора қишлоғи горизонталлари орасида рельеф кесмаси режада бир хил бўлгани учун улар орасидаги масофа лойиҳа нишаблигини билдиради. Уларнинг асосий хоссалари қуйидагилардан иборат:

-бир горизонталда ётган ҳамма нуқталар бир хил баландлик ва аҳамиятга эга;

-бир хил нишабликнинг белгиси, горизонталлар орасидаги масофанинг доимийлигини билдиради.

Чуст Қора қишлоғи худуди биноларни лойиҳалашда уларнинг пойдевор бурчакларидаги лойиҳа белгисининг баландлиги фарқини камайтириш талаб этилади. Табиий рельеф нишаблиги кўпчилик ҳолларда бинонинг меъморий, ҳажмий, қуёш тушиши, жойни шамоллатиш ёки шамолдан ҳимоя қилиш каби талабларини қаноатлантира олмайди. Шунинг учун ҳам турдош биноларни узун томони билан нишаблик бўйлаб жойлаштириш 2хил усул билан амалга оширилади. Биринчи ҳолда табиий рельеф ўзгартирилмайди, бинонинг бурчакларидаги фарқ баландлиги ўзгарувчан “цокол” ҳисобидан амалга оширилади. Бунда тупроқ ишларининг ҳажми минимал бўлади. Аммо турдош бинонинг пойдеворини қайтадан ҳисоблашга тўғри келади, бу эса қурилишнинг 2-8% қимматлашишига сабабчи бўлади. Иккинчи ҳолатда рельефни суриб, бино учун майдон тайёрланади. Унда ҳам йўл қўйиладиган энг катта нишаблик қуйидагича топилади:

$$i_{\max} = \frac{B_{\max} - B_{\min}}{L_{\delta}} \cdot 100\%$$

бу ерда $i_{\max}$ -йўл қўйилиши мумкин бўлган максимал нишаблик, %; $B_{\max}$ ва $B_{\min}$ “пол”нинг ердан максимал ва минимал кўтарилиши.

$$B_{\max} = 1,51,7 \text{ м.}$$

$$B_{\max} = 0,5 \div 0,8 \text{ м.}$$

Бинонинг узунлиги майдонча казилиш ёки кўмилиш ҳисобидан қуйидагича топилади:

$$\ell = (h_k + h_q - bi) / (i_T - i_C)$$

$$\ell = b_{\max, \min} / (i_T - i_C)$$

бу ерда i_T -табиий нишаблик; i_C -сурилгандан кейинги нишаблик.

Агар майдонда тупроқни суриб қўйиш ҳисобидан бажарилса, унда

$$L_{\delta} = (b_{\max} + b_{\min} - \ell i_k) / (i_T - i_C);$$

бу ерда b -бинонинг эни, м; ℓ_k -бинонинг кўндаланг нишаблиги; ℓ -
бинонинг узунлиги, м; $b_{\max} - b_{\min} \leq 1/2$ м.

***ЧУСТ ҚОРА АХОЛИ ТУРАР ЖОЙ
ҚИШЛОҒИНИ
КЎКАЛАМЗОРЛАШТИРИШ ВА
МУҲАНДИСОНА ТАРМОҚЛАРИ
ХИСОБИ***

4.1.Кўкаламзорлаштириш тартиби

Чуст Қора қишлоғини кўкаламзорлатиришда ўсимликларнинг қишлоқ қурилишидаги роли. Бутун дунё олимлари гигиенистлар, климатологлар, геологлар, меъморлар ва муҳандисларнинг изланишлари шуни кўрсатадики яъни, қишлоқларда аҳолининг яшаш шароитини яхшилашда ва қишлоқ ҳудудини ободонлаштиришда ўсимликларнинг роли жуда юқори ўринни эгаллашни йилнинг ҳар-бир фаслида об-ҳавони ёғингарчиликни, борлиги ёки йўқлиги, дарё, ботқоқлик ва шунга боғлиқ бўлган об-ҳаво ва ернинг намлиги, қуёш нури таъсирининг узоқ туриши ва шамолни эсиш кучи билан биргаликда таъминланган жойнинг, яъни қишлоқнинг об-ҳавосини аниқлайди.

Махсус текширишлар натижаси шуни кўрсатадики, яъни ўсимликлар қишлоқ об-ҳаво ҳароратига жуда катта таъсир этар экан, ҳар қандай вазиятда кўкаламзорлаштирилган майдондаги об-ҳаво ҳарорати қурилган бинолар орасидаги ҳароратга нисбатан 2-3 градус паст бўлиши кузатилган.

Шамол йўлини тўсишда ҳам ўсимликлардан фойдаланиш мумкин. Чуст Қора қишлоғи ҳудудида шовқинга қарши курашда ҳам ўсимликлар катта эътиборга эгадир.

Кузатишлар натижаси шуни кўрсатадики, қишлоқ катта кўчалари атрофида турар жой бинолари бўлган ва узлуксиз транспорт ҳаракатидан чиққан шовқин кўкаламзорлаштирилган йўлакчадан кейин қуйидагига (Д,Б) пасайган:

-Кўкаламзорлаштирилган йўлакчанинг эни 10м бўлганда (2 қатор липа ва 1 қатор сирень) баландлиги 5,5м бўлганда 76,5 ДБ дан 60 ДБ га пасаяди.

-Йўлакчанинг эни 10м (1 қатор липа) баландлиги 7м бўлганда 83 ДБ дан 75 ДБ га пасаяди.

-Йўлакчанинг эни 10м (1 қатор липа) баландлиги 8м бўлганда 80 ДБ :74 ДБ га пасаяди

-Йўлакчанинг эни 20м (дарахтлар ва кустарниклар) баландлиги 5м бўлганда 73 ДБ дан 65,5 ДБ га шовқин камайтирилган.

Чуст Қора қишлоғини кўкаламзорлаштириш тартиби ҳар хил вазифаларни бажарувчи майдонларга бўлинади.

Булар ичида қуйидагилар энг керакли ҳисобланади.

-Ҳамма фойдаланадиган ўсимликлар киради, яъни қишлоқ ичидаги ва қишлоқ ташқарисидаги боғлар, дарахтзорлар, хиёбонлар ва кўча атрофида экилган дарахтлар киради.

-Бу гуруҳга маълум кишилар фойдаланадиган ўсимликлар киради, яъни биринчи гуруҳ ўсимликларга нисбатан бутун қишлоқ аҳолиси фойдалана олмайди, яъни мактаб ҳовлисидаги, ўқув юртлари ҳовлисидаги касалхона, боғча, клуб, маҳалла ҳудудидаги ўсимликларни ўз ичига олади.

-Бу гуруҳга махсус вазифани бажарувчи ўсимликлар киради, яъни турар-жой доираси билан саноат корхоналари оралиғидаги «ҳимоя йўлаги»дан ўсимликлар шамол эсишдан қум ва қор кўчишидан сувни тоза сақлаш учун экилган дарахтлар киради.

Чуст Қора қишлоғини кўкаламзорлаштириш тартиби қуйидаги меъёрдан фойдаланилади.

жадвал

№	Ўсимликлар босқичлари	Қишлоқ 1 кишига 1м ² мўлжалланган меъёри		
		Энг катта	Ўрта ча	Кичик
	I-гуруҳ			
1	Қишлоқ миқёсидаги истироҳат боғи	8	5	-
2	Маҳаллалар кўкаламзор майдони	5	5	5
3	Кўчалар яшил майдонлари	5	4	3
	Жами фойдаланиладиган ўсимликлар	18	14	8
	II-гуруҳ			
1	Стадион майдонларида	2,6	2,6	2,8
2	Боғча ҳовлисида	1,2	1,2	1,2
3	Яслилар ҳовлисида	0,75	0,75	0,75
4	Мактаб ҳовлисида	3,3	3,3	3,3
5	Соғлиқни сақлаш, касалхоналарда	1,24	1,24	1,24
6	Маданий маиший бинолар ҳовлисида	0,79	0,79	0,79
7	Ишлаб чиқариш корхоналарида	8	8	8
	Жами фойдаланилган ўсимликлар			

8	III-гуруҳ Тозаликни химоя қилувчи “химоя йўлаги”	7	7	7
9	Қабристон майдонлари	0,77	0,77	0,77
10	Қишлоқда ҳар-хил вазифани бажарувчи ўсимликлар	5	5	5
	Жами махсус экилган ўсимликлар сони	12,77	12,77	12,77

Аҳоли турар жой қишлоғи Навоий вилояти Кармана туманида жойлашган. Табиати усимликларга жуда бой. Бу ерда боғлар сакланиб келинмокда. Чуст Қора қишлоғи лойхаланаётган худуд боғларга тутатиб кетган. Лойихаланган қишлоқдаги ҳар бир оила уз ховлисига эга.

Қишлоқдаги дарахт ва буталар сояси инсонни куёш нуридан саклайди ва кислородга тўйинтиради. Қишлоқни кукаламзорлаштиришда юкоридагилар эътиборга олинди.

Чуст Қора қишлоғидаги дарахтларнинг яна бир узига хос хусусияти, улар шамолга карши энг ишончли химоя воситасидир. Чуст Қора қишлоғида доимо шамол эсиб туради. Шамолнинг йуналиши жанубий ғарбдан, шимолий шарққа томон йуналган. Шамол йўлини тузиш максатида қишлоқ худудининг атрофига катор-катор қилиб чинор, кайрогоч дарахтлари ўтказилган.

Чуст Қора қишлоғини кўкаламзорлаштириш буйича ишлар ҳажми куйидаги жадвалда кўрсатилган

№	Кўкалам зорлаштириш тури	Бош муддатда қурилиш лозим бўлган ховлилар номланиши			Умумий фойдаланувчи яшил майдон	Биринчи навбатдаги қурилиш	
		Ўлчов бирлиги	Кўча ва майдон	Жамоат бинолари ховлилари		Кўча ва майдонлар	Жамоат бинолари ховлилари
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Дарахт	Дона/м	$\frac{6000}{1620}$	6930	3969	$\frac{684}{185}$	324

	Ўтказиш	3					
2	Кустарни клар Ўтказиш	Дона/м 3	$\frac{10000}{1000}$	11550	6160	$\frac{1140}{114}$	540

Чуст Қора қишлоғига берилган маълумотлар: 50 ўринли Чуст Қора қишлоғида қурилатган болалар ясли боғчасини асосий лойihalаштириш талаб қилинади.

Чуст Қора аҳоли турар жой қишлоғи еридаги ҳаётни ўсимликлариз тасаввур қилиб бўлмайди. Инсонни ўраб турган муҳитнинг шаклланишида уларнинг аҳамияти жуда юқори ва хилма-хилдир, чунки ўсимликлар санитария-гигиеник вазиятни яхшилаш хоссаларига эгадирлар. Ўтказилган дарахтлар шамол кучини, шовқинни пасайтиради, иссиқлик режимини тартибга солади, ҳавони чангдан ва зарарли саноат чиқиндиларидан, патоген микроорганизмлардан тозалайди ва уни намлантиради, бу эса жуда кўп соғломлаштирувчи аҳамиятга эга. Ўтказилган дарахтлар қишлоқ-қишлоқлар аҳолисининг дам олиши, оммавий маданий-оқартув тадбирларини, жисмоний тарбия ҳамда соғломлаштириш ишларини ташкил этишнинг энг яхши муҳитдир. Ўтказилган дарахтлар—бу фақат айрим аҳоли турар жойларида яшашнинг санитария-гигиеник шароитларини тубдан ўзгартирашининг асосий усулларида биридир.

Чуст Қора қишлоғидаги ўсимликлар аҳоли турар жойлари муҳандислик ободонлаштиришда муҳим ўрин эгаллайди. Улар ёрдамида автомагистралларда транспорт ҳаракати тартибга солинади, жарликларга қарши кураш олиб борилади, ён бағирлар, қияликлар мустаҳкамланади, меморация ишлари амалга оширилади.

Кўк ўсимликлар Чуст Қора қишлоғи меъморчилигида муҳим аҳамиятга эга. Улар қишлоқ ландшафтининг бойитиш кўпинча эса шакллантиришнинг ажойиб воситаси бўлиб хизмат қилади ва парклар ҳамда боғлар меъморчилиги масалаларини ҳал этишда етакчи ўринни эгаллайди. Катта меъморий-режалаштириш ва санитария-гигиеник аҳамияти туфайли дарахтлар қишлоқ ёки қишлоқ мажмуини ташкил этувси асосий қўшилувчилардир.

4.2. Ўсимликлар ва ҳавонинг ифлосланиши.

Мамлакатимизда ва хорижда ўтказиладиган тадқиқотлар ҳавонинг электрик ҳолатининг муҳим гигиеник аҳамиятини кўрсатади. Ўсимликлар ажратадиган органик моддалар ҳавонинг ионланишига катта таъсир кўрсатади: инсон саломатлиги учун энг қулай бўлган манфий ионларнинг концентрацияси ортади. Иқлимнинг фойдалилик даражаси одатда организмнинг химиявий кучларини оширишга қодир бўлган ҳаводаги манфий ионларнинг миқдори билан белгиланади.

Ҳавонинг энг яхши ионланиши одатда ўрмонда, дарахтларнинг шох-барглари тўшамаси остида, Қишлоқдаги боғ ва паркларда, айниқса аралаш баргли (1 см^2 ҳавода 1283 та энгил ион) ва қарағай баргли ўсимликларда (1 см^3 да 1166 энгил ион) кузатилади. Атмосферанинг ионлар билан тўйинганлиги даражаси жинсларнинг фақат дендрологик таркибинигина эмас, балки кўк ўсимликларнинг ёшига ҳам боғлиқ. Ёш ўсимликларда энгил ионлар концентрацияси эски ўсимликлардагига қараганда юқоридир. Ҳавонинг ионланишни ошириш учун ёғоч ва гули ўсимликлар ажратадиган смолали ва хидли ўсимликлар катта аҳамиятга эга. Гулзорлардаги ионланиш қарағай-баргли ўсимликлардагига қараганда ўртача 60% юқори ҳавонинг ионланишига оқ қайин, оддий қарағай, қайин, сибирь систвентица, оддийсирень, америка заранги, биота, ғарб туяси, эман, майда баргли липа; гуллилардан—герань, олгандр, энг қулай таъсир кўрсатади. Манфий ионлар сони ҳавонинг температураси, тупроқнинг, ёритилганлигига тўғридан тўғри боғланишда бўлади, нисбий намлик ва шамол тезлигига тескари боғланишда бўлади. Ўрмон ўсимликларида шамол тезлигининг камайиши, ўрмон ўсимликларидаги шамол тезлигининг камайиши уларда ионлашган ҳавони тутиб туриш имконини беради.

Бундан, Чуст Қора қишлоғида ва ишчи қишлоқларда кўк ўсимликлар ҳаводаги ион баланси-қўллаб қувватлашда қандай аҳамиятга эга бўлиши кўринади. Шунинг учун ҳозир бу масалани ўрганиш халқаро биоклиматогларнинг ва биомесороглар жамиятининг тадқиқотлар дастурига киритилгани бежиз эмас.

4.3. Шовқинга қарши курашишда ўсимликларнинг аҳамияти.

Чуст Қора қишлоғида транспорт воситалари ва саноат корхоналарининг ишлаши туфайли вужудга келадиган шовқинни инсонлар саломатлигига катта зарари бор. Чуст Қора а қишлоқдаги шовқин коммунал-маиший ва ишлаб чиқариш характеридаги шовқинлар йиғиндисидан ташкил топади, шунингдек транспорт ҳаракатида юзага келадиган шовқинлар бўлиб, улар инсонга доим таъсир қилади. Ката қишлоқларда уларнинг интенсивлиги йиладан-йилга ортиб бормоқда. Баланд ва узоқ давом этган шовқин асаб тизимини хавсизлантиради, у одамни асабий ва сержахл қилади. Шовқин таъсирида пульс ва нафасолиш тезлашади, қон босими ортади. Катта қишлоқларда у инсон умрини бир неча йил қисқартириши мумкин. Санитария меъёрига кўра йиғинди шовқин 40 децибелга тенг. Кейинги 30 йил мобайнида Қишлоқлардаги шовқин меъёрдагидан икки ва ундан ортиқ марта ошиб кетди.

Шовқинга қарши курашишда вертикал бирлашган дарахтлар қаторлари самарали бўлиб, улар ҳимояланаётган объектига нисбатан тўғри жойлашиши лозим. Баргли дарахт турлари 25% шовқинни ютади ва 75% шовқинни қайтаради. Дарахтлар товуш тўлқилари йўлларини тўсади, шунинг учун интенсив ҳаракатли кўча ўқи бўйича жойлашган ҳиёбон кўча ёқасидаги турар жойларни фақат шовқиндагина ҳимоялаб қолмасдан, балки, агар қатнов йўлидан дарахтлар қатори билан тўсилмаган бўлса, аксинча, уйлардаги шовқинни кучайтиради. Шовқинни пасайтирувчи минтақанинг кенглиги 10м дан кам бўлмаслиги лозим ва бир неча зич қаторлардан ташкил топиши керак.

***ЧУСТ ҚОРАҚИШЛОҒИНИ
МУҲАНДИСЛИК ТАРМОҚЛАРИ
БИЛАН ТАЪМИНЛАШ ҚИСМИ***

4.1.Ичимлик суви билан таъминлаш

Чуст Қора а қишлоғини суғориш тармоғибилан таъминлаш

Тақсимловчи регулятор орқали сув кўча ариқларига ва улар орқали ховлиларга берилади.

Ховлилар хисобидан суғориш тармоғи қуйидаги майдонларни сғориш учун ишлатилади:

1. Яшил майдонларни суғориш;
2. Турар жой ва жамоат бинолари ховлиларини суғориш;
3. Кўча атрофидаги майдонларни суғориш;
4. Хўжалик учун;
1. Сув хавзаларини тўлдириш учун.

Талаб қилинган, суғориш учун сарф бўладиган сув миқдори, суғориладиган майдон юзасига ва суғориш меъёрига хисобланади:

- Жамоат ва турар-жой бинолари ховлилар учун–50%
- Умумий фойдаланилувчи яшил майдонлар учун-100%
- Кўча ва майдонларни суғориш учун-25%
- Хўжалик учун-5%
- Ишлаб чиқариш доираси учун-25%
- Умумий суғориладиган майдон–101,87га.

Ариқлар кўчалардан ўтиш жойларида ва чорраҳаларда темир-бетон қувурлар орқали ариқ йўлакчалари остида эса асбес қувурлар билан туташтирилган.

Қишлоқ учун талаб қилинган сув сарфи

-Жамоат ва турар-жой бинолари ховлилари, яшил майдонлари суғориш учун сарф бўладиган сув қуйидаги формула орқали хисобланади.

$$Q_{ар} = \frac{N_{сўғ.} \cdot J}{k}; \text{ л/сек}$$

$Q_{ар}$ -Сув сарфи л/сек

$N_{ар}$ -Суғориладиган майдон, га

J -Суғориш гидромодули=0,65 м/сек

K -Тармокнинг фойдали иш коэффициенти=0,8

2.Кўча ва майдонларни суғориш $Q=q \cdot x \cdot w$

Q Сув сарфи

q Суғориладиган майдо

w Кўча учун суғориш модули 1м майдон учун суткасига 4 л/сек

Навоий вилояти Кармана туманидаги қишлоқнинг ичимлик суви билан ва чиқинди сувларни ташлаш лойихаси қуйдагилардан иборат. Аввалдан мавжуд бўлган қудуқ ва ичимлик суви тармоқлари лойиҳаланаётган қишлоқ талабларини қондира олмайди.

Чуст Қора қишлоғида шуни ҳисобга олган ҳолда янги ичимлик суви тармоқлари лойихаси бажарилиши керак.

Чуст Қора қишлоғи бош режасини, уни келгусида ривожланишини ҳисобга олган ҳолда, қуйидаги ечим қабул қилинди:

Қишлоқнинг шимолий-ғарбида алоҳида қудуқлар қозиш, сув йиғиш иншоотини ўрнатиш.

Қишлоқда санитар-химоя доирасини яратиш, сув билан таъминлаш иншоотини қуриш ва сув тармоқларини ўтказиш ишлари кўзда тутилган.

Талаб қилинган ичимлик суви меъёри ва сув сарфи ҳисоби.

Сувга бўлган эҳтиёж қуйидагилардан иборат.

-кундалик эҳтиёж учун, ишлаб чиқаришга, ёнғинга қарши гидрантлар учун керак бўлган сув сарфи СНиП орақали лойиҳалаштирилган.

Ўт ўчириш учун сув сарфи қишлоқ учун ташки ўт ўчириш автомобиллар ёрдамида бажарилади. Ёнғинга қарши гидронтлар сув қудуқларига ўрнатилади. Ташқаридан ёнғинни учуриш учун 10 л/сек сув сарфи талаб қилинади. Ёнғин сони 1 марта паст босимли тармоққа уланган.

№	Номланиши	Улчов бирлиги	айланаси	I- навбатда	II- навбатда
1	2	3	4	5	6
1.	65 метр чуқурликдаги қудуқ жихози билан	дона	-	3	-
2.	ЭЛБЮ-63-65 22 КВТ куватга эга бўлган насос станцияси	дона	-	4	-
3.	20 метр узунликдаги	дона	-	3	-

	тиндиргич				
4.	Кудук устига урнатилган на сос ва бактериологик тоза лаш ускунаси т.п. 901-2-46	дона	-	3	-
5.	50 м сигимли сув босими хо сил килиш учун урнатилган башня т.п 001-21-46	Дона	-	1	-
6.	Режа асосидаги 60х60 кенг ликдаги курикланадиган санитар доираси кукаламзор лаштириш билан биргалик да, атрофи тусилган 2,5 м ба ландликда	Га	-	0,36	-
7.	Коровулхона 6,0х4,5м	дона	-	1	-
8.	Сув утказиш кувури чуяндан диаметри 100мм.	П.м	100	10600	2040
9.	50 ммли сув утказиш кувури, чуяндан	П.м	50	2070	11730

№	Номланиши	Улчов бирлиги	Микдори
1.	2	3	4
1.	Истеъмолчилар талаб килган кувват	КВТ	2705,56
2.	Электр токининг энинг куп сарф булиши: а)кундузги б)кечки	КВА -----	858,79 1522,9
3.	Трансформатор куввати	КВА	1504,13
4.	Подстанция сони	дона	8
5.	Урнатилган трансформаторлар сони ва куввати	Дона/КВА	8/2120

6.	Кувват коэффициенти: а)кундузги б)кечки		0,85 0,93
7.	Тармокнинг кучланиши: юкори куйи	кВ кВ	10 0,4
8.	Юкори зурикишнинг ишлатилмаган йиллик соатлар сони	соат	3000

5.2.Электр тармоқлари манбаи ва электр тармоқлари схемаси

Чуст Қора қишлоғи электр тармоқлари манбаи ва электр тармоқлари схемаси 35/10кВт кучланишига мўлжалланган. Лойихаланган электр истеъмолчилари электр таъминоти бўйича III-категорияли, маданий маиший бинолар учун 2 категориялидир. 2 категорияли электр истеъмолчилари учун хаво линиялари икки марта маҳкамланган утказгичлар ёрдамида лойихаланади. 3 категорияли хаво линиялари 380/220 В кучланиш учун ишлатилади. Чуст Қора қишлоғи бутунлай объектлари учун ЛЭП-10кВ юқори кучланишли электр тармоғи орқали берилади.

Хисобий нагрузка 0,4кВ трансформаторлар подстанция учун.

$$P_y = 733,75 \text{кВ}$$

$$S_{\text{max кун}} = 56,12 + 35,4 + 3,3 = 94,82 \text{КВА}$$

$$S_{\text{max кеч}} = 186,7 + 67,6 + 3,3 + 11,25 = 268,85 \text{КВА}$$

КТПП-В 630-2 турдаги трансформатор подстанцияси қабул қилинди қуввати 400 КВА.

1.	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Т П-2 Турар жой бинолари	147	517,8	155,24	0,4	517,8	0,4	62,13	207,12
2	50 уринли болалар боғчаси	1	35,6	21,4	0,85	14,27	0,85	36,38	24,25
3	140 уринли	1	35,6	21,4		14,27			

	болалар боғчаси								
4	Ташкарини ёритиш	75	11,25			11,25	1		11,25
	Жами:		600,25	98,14		557,79		98,51	242,65

Чуст Қора қишлоғи электр кучланишлари ҳисоби 0,4кв.ли кичик станциялар учун ва трансформатор қувватини танлаш

№	Номлан иши	миқдор и	Қўйилг ан қувват кВт	Эл. юқори нагрузка КВА				Ҳисобий кВА нагрузка	
				Кундуз ги	К- о	кечк и	К- о	кунду зги	кечк и
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ТП – I									
1	Турар жой бинолари	159	535,5	160,65	0,3 5	535,1 2	0,3 5	56,12	186,7
2	Ташқари ни ёритиш	75	11,25	-		11,25	1		11,25
	ЖАМИ:	234	546,75	160,65	0,3 5	546,3 7	1,3 5	56,12	197,9 5

Ҳисобий нагрузка 0,4 кв.ли трансформатор станциясида:

$$P_y = 600,25 \text{ кВт} \quad S_{\text{мак.кун}} = 62,13 + 24,2 = 86,33 \text{ кВа}$$

$$S_{\text{мак.кеч}} = 207,12 + 15,7 + 11,25 = 234,07 \text{ кВа}$$

КТПП-В-630-2 Трансформатор подстанциясини 250кВа қувватга эга трансформатор билан қабул қиламиз.

Чуст Қора қишлоғига трансформатор подстанцияларини танлаш- Трансформаторларнинг жойлашган ўрни ва сони истеъмолчиларнинг талаб

қилган электр энергиясига, уларга тарқатувчи тармоқнинг қулайлигига боғлиқ. Подстанциялар алоҳида ва комплект ҳолда қабул қилинган КТПП, КТП.

ЛЭП 10 кВ линияси учун конструктив маълумотнома-Ҳаво орқали ўтувчи ЛЭП 10кВ линияси таянчлари ёғочдан 3-407-49га асосланиб қабул қилинган. ЛЭП–10кВ тармоғи 3 фазали ва яланғоч ўтказгичдан иборат. Ўтказгич токни яхши ўтказишга ва кучланишни йўқотишга текширилган.

Паст вольтли ҳаво орқали ўтувчи тармоқ-380\220 вольтли электр тармоқлари трансформатордан керакли бўлган истеъмолчилар ўртасидан ўтган бўлиб, талаб қилинган қувватни ҳаво орқали ўтувчи линия алюминийли ўтказгичлардан А-16÷А-50 маркада ёғоч таянчларга осилган ҳолда лойиҳаланган.

Ташиқ ёритиш ускуналари-Ташқарини ёритиш учун ёғоч таянчларга осилган цоколь лампаларидан фойдаланилади. Бу лампалар паст вольтли таянчларга ўрнатилади. Асосий кўчаларни ёритиш, парк, мактаб, болалар боғчаларини ва маъмурий биноларни ёритиш люминесцентли лампали ёритгичлар ёрдамида амалга оширилган.

Чуст Қора қишлоғини электр таъминоти бўйича ишлари ҳажми

жадвал

№	Номланиши	маркас и	Ўлчов бирлиги	Микдори		
				ҳаммаси	Биринчи навбатда	Бош муддатда
				Яшаш ва маданий - маиший доира	Яшаш ва маданий- маиший доира	Ишлаб чиқариш доираси
1	2	3	4	5	6	7
1	10 кв ли ҳаво линиясини тортиш	-	Км	10,6	5,0	0,7
2	0,4 кв ли ҳаво		Км	18,0	13,2	2,5

	линиясини тортиш					
3	250 кВа кувватли трансформатор ва трансформатор подстанцияси	КТПП- В-630-2	Дона	4	3	1
4	160 кВа кувватли трансформатор ва трансформатор подстанцияси	КТП- 160	Дона	2	2	19

5.3.Қишлоқ (қишлоқ) ҳудудларини ёритиш

Чуст Қора қишлоғи кўчаларини ёритиш қишлоқ ободончилиги муҳим тадбирларидан бири ҳисобланади. Сунъий ёритиш, ёруғлик рекламалари, ҳар хил тоблolar, экранлар ва кўрсаткичлар, биноларни ёритиш ва фаввораларни ёритиш ҳам замонавий қишлоқнинг тараққиёти натижасидир.

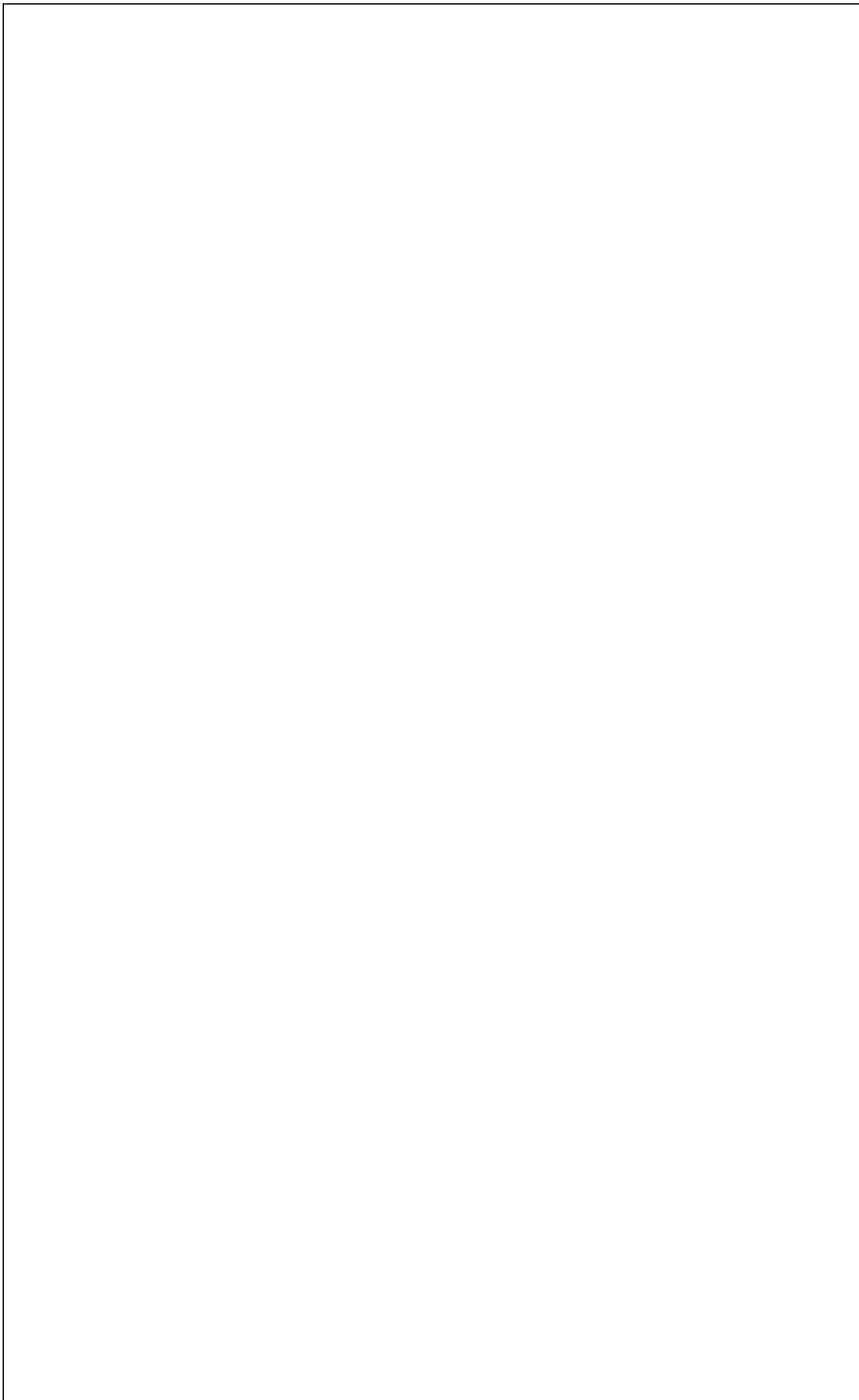
Шунга қарамай кўчалар ва майдонларни сунъий ёритишнинг муҳим вазифаси куннинг қоронғи пайтларида транспорт ва пиёдаларнинг ҳаракатланиш хавфсизлигини таъминлашдан иборатдир. Турли хил кўрсаткичлар ва ёруғлик сигнализациялари ҳам ана шу мақсад учун хизмат қилади.

Микрорайонларда, маҳаллаларда ўтиш йўллари ва аҳоли юрадиган йўллар, кўп қаватли уйларга кириш жойлари, ҳамда болалар майдонлари, спорт майдонлари ва бошқалар ёритиб турилади.

Бундан ташқари ташқи сунъий ёритиш, биноларни, ҳайкалларни, фаввораларни ёритиш, ёруғлик рекламалари кечки Қишлоқнинг маълум бир меъморий-бадий образини ташкил қилади, қишлоқ кўчалари ва майдонларининг шунингдек, айрим бинолар ва иншоотларнинг фазовий тузилишини очиб беришга ёрдам қилади, бунда сунъий ёритиш хитойлик

талабаларга ҳам жавоб бериш керак: кундузги бу барча қурилмаларнинг ташқи кўринишига боғлиқ бўлса, кечқурун эса ёритиш ёрдамида вужудга келтириляётган Қишлоқ манзарасига боғлиқ бўлади. Қишлоқ ҳудудлари иншоотларни қуриш ва фойдаланиш етарли даражада тежамли бўлиши керак.

Чуст Қора қишлоғи ҳудуди кечқурун ва кечаси микротендаги тротуарлардан, пиёдалар ҳиёбонларидан, боғбон фойдаланувчи аҳоли учун қулай шароит яратиш мақсадида ёритилади. Шулар билан бир вақтда Чуст Қора қишлоғи ичидаги ўтиш йўллари бўйлаб автомобилларнинг ҳаракатланиш ҳавфсизлиги таъминланади. Чуст Қора қишлоғи ичидаги ўтиш йўллари, тротуарлар, пиёдалар ҳиёбонларининг ёритилиш катта транспорт аҳамиятига эга бўлган кўчалар ва йўллар учун замонавий техник шароитлар билан қабул қилингани каби равшанлиги бўйича эмас, балки улар сиртининг горизонтал ёритилганлиги бўйича меъёрланади. Чуст Қора қишлоғидаги уйлар гуруҳига, мактабларга, болалар боғчалари ва яслиларига, магазинларга, гаражларга олиб борадиган ўтиш йўллари, шунингдек, болалар боғчалари ва яслилар, мактаблар, магазинлар, ошхоналар ва бошқа маданий-маиший хизмат кўрсатиш муассасалари ҳамда Чуст Қора қишлоғи чиқиш учун олиб борадиган пиёдалар йўллари ва ҳиёбонлар ёритилади. Биноларнинг бевосита фасади бўйлаб жойлашган пиёдалар йўлаклари ва тротуарлар одатда бинога кираверишда ўрнатилган ёриткичлар билан ёритилади. қишлоқдаги боғларни тожга ўхшаш ёриткичлар билан ёритиш мақсадга мувофиқ, бунда фонарларни шундай жойлаштириш керакки, қоронғи тушганда ёриткичлар ёруғлиги боғча краверишда ва унинг асосий қисмларида катталар дам оладиган майдончаларда, болалар ўйнайдиган майдончаларда ва жисмоний машқлар бажариладиган майдончаларда яхши кўриниш имкониятларини яратсин. Чуст Қора қишлоғидаги ёриткичларни жойлаштиришда шунга ҳам эътиборни қаратиш керакки, улардан тушаётган ёруғлик турар жойларнинг деразаларидан ичкарига тушиб аҳолини безовта қилмасин. Ўтиш йўллари бурилмаларида фонарлар ўт ўчириш машиналарининг ўтиб кетишига ҳалал бермаслиги керак.

КИШЛОК
АХАМИЯТИДАГИ КЎЧА
ВА ЙЎЛЛАР ҚИСМИ

6.1. Тураржой кўчалари

Чуст Қора қишлоғидаги барча турдаги қишлоқ транспортининг жадаллиги ва тезлигининг ортиши билан қишлоқларда транспорт тармоғи учун янгича талаблар қўяди. Катта бўлмаган кварталлардан иборат қишлоқларимизда деярли бир хил шаклда ўтказилган кўча-йўл тармоқлари бугунги кун транспорт талабларига жавоб бера олмайди.

Кўча ва йўл тармоқларини тоифалаштириш транспорт оқимини жадал равишда ўтказиш имконини берувчи шароит яратишга имкон беради. Қуйида қишлоқ кўча ва йўл тармоқларининг тоифалари келтирилади.

Тезкор йўллар қишлоқ йўллариининг кўчалардан асосий фарқи, улар асосан очик, қурилиш иншоотлари мавжуд бўлмаган жойлардан ўтказилади. Қурилиш мавжуд жойларда эса йўллар ён атрофдан ажратилади ва улар катта тезликда ҳаракатланадиган транспортларни ўтказиш учун, транзит ҳаракат учун хизмат қилади. Тезюрар йўллар қишлоқ транспортининг артерияси ҳисобланиб, Қишлоқ транспортини ташқи кировчи ва чиқувчи транспорт билан, қишлоқнинг халқасимон йўллари билан боғлайди.

Чуст Қора қишлоғида енгил автомобиллар учун тезкор йўлларда ҳисобий тезлик 120км/с ни ташкил этади.

Маҳаллий тураржойлардан тўғридан-тўғри тезкор йўлларга кириш мумкин эмас. Бунинг учун махсус пандуслардан фойдаланилади. Тураржой, тезкор йўллардан махсус кўкаламзор ёрдамида камида 50м масофада ҳимояланади.

Тезкор йўлларда ҳаракат узлуксизлигини таъминлаш учун қишлоқ ва маҳаллий аҳамиятдаги кўчалар билан кесишмалар турли сатҳларда амалга оширилади. Турли сатҳлардаги кесишмалар ҳам ўз навбатида камида ҳар 800-1000м ораликда бўлиши лозим. Тезкор йўлларда пиёдалар кесишмаси фақатгина турли сатҳларда амалга оширилади.

Тезкор йўлларда транспорт ҳаракатининг тезлиги ўртача 2 мартага ортади, битта ҳаракат полосасининг ўтказиш қобилияти 2,5-3 мартагача ортиб, ўз навбатида бахтсиз ҳодисалар сони кескин камаяди.

Тезкор йўлларда эгрилик радиуси 3000-5000м бўлиб, 600м дан кам бўлмаслиги керак.

Энг катта бўйлама қиялик 4% ни ташкил этиши лозим.

Умум кишлоқ аҳамиятидаги магистрал кўчалар.-Қишлоқларда асосий ҳаракат тизимини ташкил қилади. Бундай кўчалар энг қисқа масофалар орқали умум кишлоқ миқёсидаги объектларни: тураржой туманларини саноат зоналари билан ва бошқа хизмат жойлари, дам олиш масканлари, умумкишлоқ марказлари билан ўзаро боғлайди.

Умумкишлоқ аҳамиятидаги магистрал кўчалар асосий тураржой районларини кишлоқ маркази орқали ташқи транспорт (темирйўл, автовокзаллар ва аэропорт) билан ва тезкор йўллар билан боғлайди.

Умумкишлоқ аҳамиятидаги магистрал кўчаларда қатнов қисмининг ўқларига нисбатан эгрилик радиуси 400м бўлиб, энг катта бўйлама қиялик 5% ни ташкил этади. Тоғли ва қийин шароитли жойларда, реконструкция қилинаётган кишлоқларда бўйлама қиялик 6% гача бўлиши мумкин.

Умумкишлоқ аҳамиятидаги магистрал кўчаларда ҳисобий тезлик 80-100 км/с ни ташкил этади.

Ҳаракати бошқариладиган умумкишлоқ миқёсидаги магистрал кўчаларда чорраҳалар орасидаги масофа камида 500м бўлиши лозим. Умумкишлоқ аҳамиятидаги магистрал кўчаларга туман миқёсидаги ёки маҳаллий кўчаларнинг қўшилган жойлари орасидаги масофалар ҳам камида 300-500м ни ташкил этади.

Туман аҳамиятидаги магистрал кўчалар. Қишлоқнинг иккита ёки ундан ортиқ тураржой туманларини, саноат зоналари гуруҳларини ёки алоҳидаги корхонани бир нечта тураржой туманлари билан ёки маҳаллий дам олиш зоналари билан боғлайди.

Туман аҳамиятидаги магистрал кўчалар соатига 300дан 1500 гача автомобилларни ўтказиш қобилияти билан характерланади.

Туман аҳамиятидаги магистрал кўчалар яна тураржой туманларини Қишлоқ аҳамиятидги магистраллар билан ёки бевосита саноат туманлари билан боғлаш учун лойиҳаланади.

Туман аҳамиятидаги магистрал кўчаларда қатнов қисмининг ўқларига нисбатан эгрилик радиуси 250м бўлиб, энг катта бўйлама қиялик 6% ни ташкил этади. Туман аҳамиятидаги магистрал кўчаларда ҳисобий тезлик 80 км/с ни ташкил этади.

Юк транспорти ҳаракати учун йўллар-Юк транспорти ҳаракати учун йўллар, саноат ва қурилиш юкларини ташишга мўлжалланган бўлиб, тураржой зоналаридан ташқарида утказилади. Бошқа турдаги кўча ва йўллар билан битта сатҳда кесишиб, асосан, саноат зоналарида, коммунал-омборхона ҳудудларидан утказилади. Тураржой зоналарида, юк транспорти ҳаракати учун йўллар тураржойни кесиб утмасдан, аксарият ҳолларда айланма йўллар билан, темир йўлларга параллел ҳолатда ўтказилади.

Тураржой кўчалари- Чуст Қора қишлоғи ва тураржой ҳудудларини қишлоқ магистраллари билан боғлашда транспорт ва пиёдалар учун хизмат қилади.

Тураржой кўчаларида ҳаракат ҳажми 100-200 авто/соатга тенг. Одатда бундай кўчаларда жамоат транспорти ҳаракати йўлга қўйилмайди.

Тураржой кўчалари қатнов қисмининг ўқларига нисбатан эгрилик радиуси 125м бўлиб, энг катта бўйлама қиялик 8% ни ташкил этади. Бундай кўчаларда ҳисобий тезлик 60 км/с ни ташкил этади.

Тураржой кўчаларига алоҳидаги ёки тураржой бинолари гуруҳига олиб боровчи ички йўлаклар бевосита қушилади.

Ички йўлаклар-Ички йўлаклар қишлоқ ичида лойиҳаланиб, алоҳидаги ёки бинолар гуруҳига хизмат қилади. Одатда улар туман миқёсидаги магистрал кўчага ёки тураржой кўчаларига бориб уланади. Саноат туманларида улар орқали алоҳидаги объектларга борилади.

Ички йўлакларда қатнов қисмининг ўқларига нисбатан эгрилик радиуси 30м бўлиб, энг катта бўйлама қиялик 8% (тоғли ҳудудларда 10%) ни ташкил этади. Бундай кўчаларда ҳисобий тезлик 30 км/с дан ошмаслиги лозим.

6.2.Пиёдалар йўллари

Пиёдалар йўллари Чуст Қора қишлоғида, тураржой ҳудудларида, жамоат ва савдо марказларида, истироҳат боғларида, ўрмон типидagi истироҳат боғларида, дам олиш масканларида, кўрғазмаларда, спорт мажмуаларида ва бошқа пиёдалар тўпланадиган жойларда лойиҳаланди.

Сўтги йилларда, қишлоқсозликда пиёдалар йўллари транспорт ҳаракатидан имкони бориचा ҳимояланмокда.

Пиёдалар йўлларини, пиёдалар йўлкалари (тротуарлар) каби қатнов қисми бўйлаб эмас, балки эркин равишда, маданий-маиший марказларга,

жамоат транспорти бектларига, махсус аллеяларга, пиёдалар учун ажратилган кучаларга чикадиган килиб лойиҳалаш таклиф этилади.

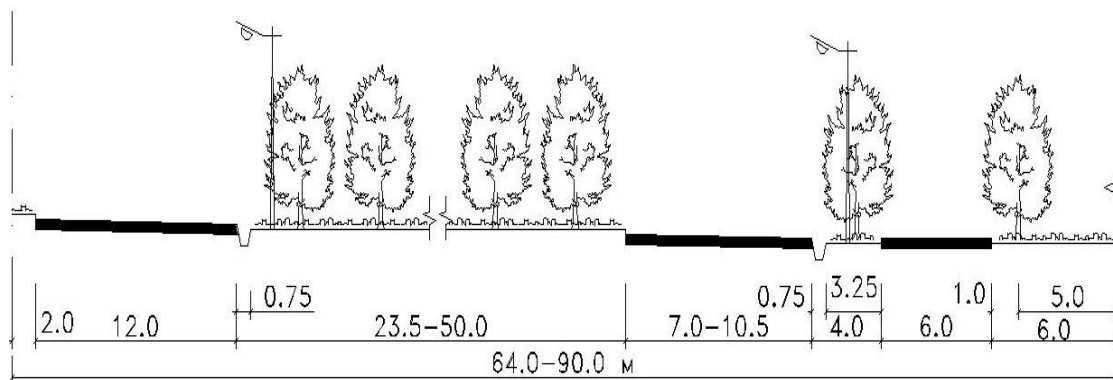
Пиёдалар йўллари ва йўлаклари учун максимал бўйлама нишаблик 8% ни ташкил этади.

Қишлоқнинг бош режасини қуришда, турли тоифадаги кўча ва йўллар ўзаро битта поғона кетма-кетликда боғланиш тамоилига амал қилинади, яъни ички йўлаклар тураржой ёки туман аҳамиятидаги магистрал кўчаларга, улар ўз навбатида қишлоқ аҳамиятидаги магистрал кўчаларга, улар эса тезкор ёки ташқи йўлларга уланиши лозим.

Юқорида келтирилган, тоифалаштирилган кўча ва йўллардан ташқари, қишлоқсозликда махсус кўчалар (масалан, асосий ва савдо кўчалари, қирғок олди кўчалари, истироҳат боғларидаги йўллар) ҳам лойиҳаланади.

Асосий кўчалар - умумқишлоқ марказидаги асосий жамоат марказларига, савдо ва томоша муассасаларига, байрам кунларида аҳолини сайрга чиқиши учун ажратилган жойлар учун лойиҳаланиб, унда рельсли ва юк транспорти ҳаракати лойиҳаланмайди. Бундай кўчалар маъмурий, жамоат бинолари билан, йирик савдо ва томоша муассасалари билан, кўргазма павильонлари, театрлар, турли клублар ва музей объектлари билан чегараланади.

Аҳоли кўп йиғиладиган катта бинолар атрофида, қишлоқ йўловчи транспортлари учун бекатлар қулай жойлаштирилиши лозим. Асосий кўчалар атрофида кириб-чиқиш атрофдаги магистралларга ҳалақит бермайдиган вазиятда енгил автомобиллар учун тўхтаб туриш майдонлари ажратилиши лозим.

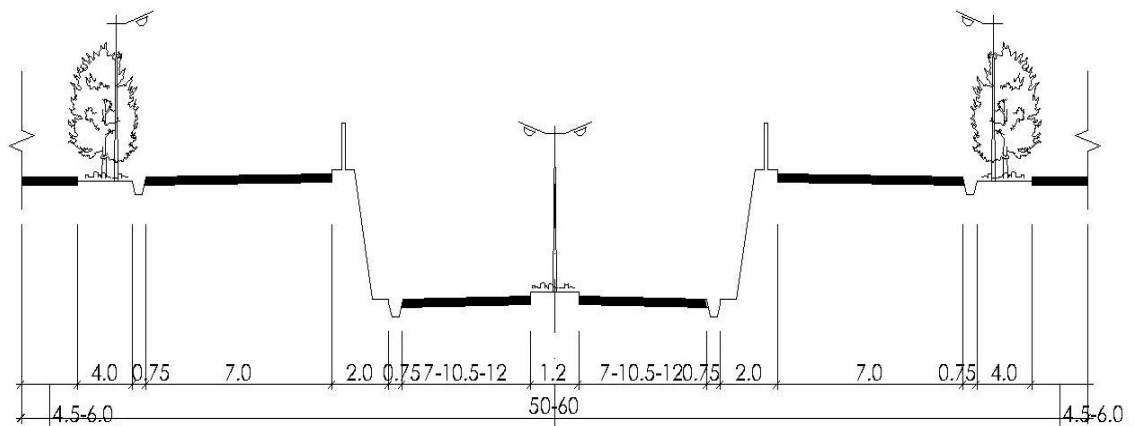
Қишлоқ тезкор йўлларининг кўндаланг кесими (йўлнинг ярми кўрсатилган).

Чуст Қора қишлоғида агарда тураржойлар бир томонлама бўлса, тезкор йўллар эгаллайдиган ҳудуднинг кенглиги 80-105м гача камаяди. Тезкор йўллар

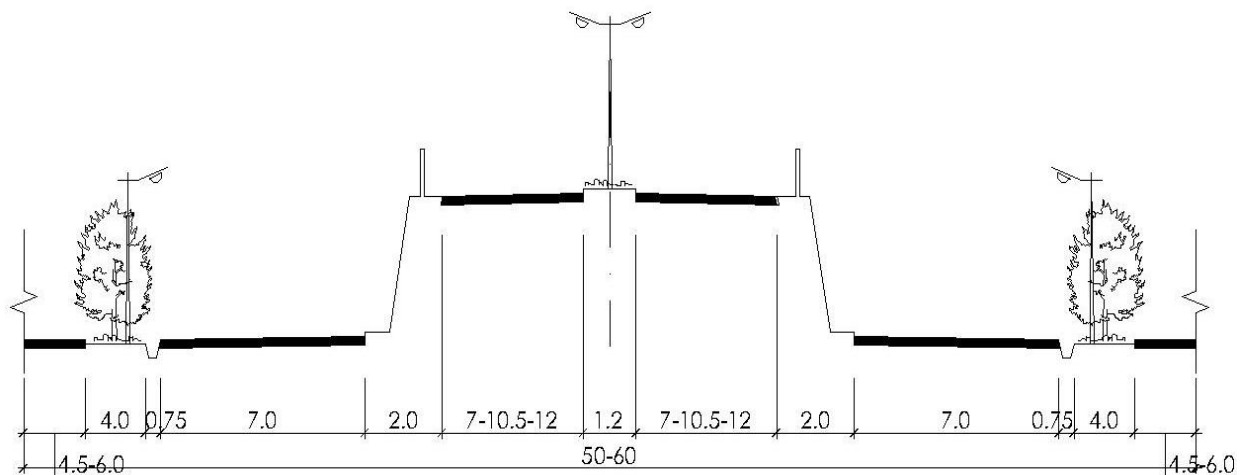
бошқа тоифадаги кўчалар билан кесишганда, тезкор йўлларни 3-5м чуқурликда утказилиши мақсадга мувофиқдир. Бунда чуқурликнинг деворлари бир вақтнинг ўзида шовқиндан ҳимояловчи экран вазифасини бажаради.

Маҳаллий кўчалардан тезкор йўлга қушилиш ёки ундан чиқиш учун махсус ёнлама пандуслар қурилади. Пандуслар, қияликлар билан биргаликда чуқурликдан ўтувчи тезкор йўлларнинг умумий кенглиги 110-130м ни ташкил қилади.

Узлуксиз ҳаракатдаги умумқийлоқ миқёсидаги магистрал кўчалар ҳам бошқа кўча ва йўллар билан турли сатҳларда лойиҳалаштирилиб, умумий кенглиги 55-73м ни ташкил этади.

Ҳаракати узлуксиз Қийлоқ магистрал кўчаларининг кўндаланг кесими (тоннел олдида).

Ҳаракати узлуксиз Қийлоқ магистрал кўчаларининг кўндаланг кесими (эстакада олдида).

Чуст Қора худудидagi ҳаракати бошқариладиган умумқийлоқ миқёсидаги магистрал кўчаларда чорраҳалар орасидаги масофа камида 500м бўлиши лозим. Умумқийлоқ миқёсидаги магистрал кўчаларга туман

миқёсидаги ёки маҳаллий кўчаларнинг қушилган жойлари орасидаги масофалар ҳам камида 300-500м ни ташкил этади.

Ҳаракати бошқариладиган умумқишлоқ миқёсидаги магистрал кўчалар улкан қишлоқларда одатда 50-60м ни ташкил этади. Агар бу кўчага қатнов қисми 6м бўлган, яшил полосалари билан биргаликда маҳаллий кўчалар ҳам параллел ҳолатда лойиҳаланса, бундай кўчанинг кенглиги 70-80м ни ташкил этади.

Пиёдалар йўлчалари. Пиёда йўлларининг ўлчамлари пиёдалар оқимининг жадаллигига қараб аниқланади. Пиёдалар йўлида битта йўлакнинг ўтказиш қобилияти $600 \div 1000$ пиёда/соат. Битта йўлакнинг эни эса 0,75м қабул қилинган.

Қишлоқсозлик меъёрларига кўра пиёдалар йўлларининг эни қуйидагича бўлади:

- Қишлоқ аҳамиятидаги магистрал кўчаларда 4,5÷7,5м;
- туман аҳамиятидаги магистрал кўчаларда 3,0м;
- маҳаллий кўчаларда 2,25м;
- ички йўлакларда ва саноат зоналаридаги йўлларда 1,5м.

Агарда тротуарларда ташқи ёритиш чироқлари, троллейбус устунлари қуйиладиган бўлса, мос равишда унинг кенглиги 0,5-1,2м гача кенгайтирилади.

Баъзи зарурий ҳолларда пиёдалар йўлининг эни кенгайтирилиши мумкин. Бу эса кўкаламзор ҳимоя полосалари ҳисобига амалга оширилади.

Пиёдалар йўллари ҳисобидан турли киосклар, дукон ва бошқа турдаги иншоотлар қурилиши таъқиқланади.

Пиёдалар йўллари қопламаси мустаҳкам ва текис бўлиши, лекин сирпанчик бўлмаслиги лозим. Кўча-йўл тармоғи қопламасидан фарқли ўларок, пиёдалар йўллари қопламасига кетадиган ҳаражат анча камдир.

Пиёдалар йўлларида максимал бўйлама қиялик 6%ни ташкил этади.

Пиёдалар оқими катталиги кўчада қандай объектлар қурилганлигига ҳам боғлиқдир. Масалан, оммавий қатнов объектлари олдида 7,5м (максимал кенглик) ни ташкил этса, витриналар ёнида унга яна 1метр қушилади.

Тротуарлар кўчанинг қатнов қисмидан 15см баландликда лойиҳаланиб, чегараловчи тошлар билан ажратилиб, қатнов қисми томонга 1,0-1,5% нишабликда қурилади.

Қишлоқ ички йўллари Чуст Қора қишлоғи, тураржой худуди ва саноат районларидаги ички кўча ва йўллар—бинолар гуруҳига ёки алоҳидаги бино ва иншоотларга, маданий-маиший объектларга, дукон, мактаб, боғчаларга, хўжалик майдонларига, ёнғинга қарши гидрантлар ва бошқа хўжалик ва ҳавфсизлик хизматлари объектларига хизмат қилади.

Ички йўлларни лойиҳалашнинг асосий техник меъёрлари уларнинг аҳамияти ва ундаги тезликни 30 км/с га мўлжалланади.

Алоҳидаги бино ёки иншоотга, хўжалик майдонига бир томонлама ҳаракатда қатнов қисми 3,5м қабул қилинади. Кўп қаватли тураржой бинолари гуруҳига икки томонлама ҳаракатда қатнов қисми 5,5м қабул қилинади.

3,5м ли ички кўчаларда ҳар 100м да эни қатнов қисми билан биргаликда 6м, узунлиги 5м бўлган ўтказиш мадонлари мўлжалланади. Ички кўчаларнинг узунлиги 50м дан ошиб кетмаслиги керак, бу нарса уйларга автомобилларни келишини ва уларни қишлоқ ичидаги ҳаракатини кўпайтириб юборади.

Боши берк ички кўчалар ўлчами 8х8м ёки радиуси камида 10м бўлган бурилиб олиш майдончаси билан тугаши лозим. Ички кўчалар тураржой ва жамоат бинолари деворидан камида 5м ўзоқликда жойлашиши лозим ва ҳар бир кириш жойига алоҳида йўлак киритилиши керак. Уйлар олдида дарахт ва бўталар махсус транспортларга ҳалақит бермайдиган ҳолатда экилади. Тротуарлар кенглиги камида 1,5м қилиб, уларнинг бурилиш радиуслари камида 5м қилиб лойиҳаланади.

Чуст Қора қишлоғи ичига кирувчи йўлакларнинг бири-биридан оралиғи 300м дан ошмаслиги лозим, мураккаб периметриал режалаштиришда эса 180м дан ошмаслиги керак. Ички йўлаклар сиртида энг кичик ҳисобий кўриниш даражаси 40м ва қарама- қарши автомобил учун камида 80м, бўйлама нишаблик 80%о дан ошмаслиги лозим. Тротуарларда-60%о, майдонларда -30 %о, автомобиллар сақлаш жойида-20%о. Алоҳидаги қийин шароитли ҳолатларда бўйлама киялик 100%о гача оширилиш мумкин.

ҲАЁТӢЙ ҲАОЛИЯТ
ҲАВҲСИЗЛИГИ ВА МЕҲНАТ
МУҲОҲАЗАСИ ҚИСМИ

7.1.Қурилишда меҳнат шароити муаммолари

Чуст Қора қишлоғи қурилишида бахтсиз ҳодисанинг оғир енгиллиги ва оқибатини ҳисобга олиб тўрт хил жавобгарлик чора тадбирлари белгиланган:

1. Маъмурий жавобгарлик;
2. Жиноий жавобгарлик;
3. Моддий жавобгарлик.

Ҳамма вазирликлар, бошқармалар ва саноат корхоналарида меҳнат қонуниятларининг аниқ бажарилишини олий ташкилот Ўзбекистон Республикаси прокуратураси кузатиб боради. Прокуратура ташкилотлари қонунларнинг бузилмаслигини режа асосида меҳнаткашларнинг арзи ёки корхона ва айрим шахсларнинг маълумотлари асосида меҳнатни муҳофаза қилиш талабларининг қандай бажарилаётганлигини текшириш йўли билан амалга оширилади.

Чуст Қора муҳофаза қилишнинг махсус давлат назорат органларига қуйидагилар киради:

1. Саноатда хавфсиз иш олиб бориш ва тоғ ишлари хавфсизлиги техник давлат назорати;
2. Давлат санитар назорати;
3. Давлат энергетика назорати;
4. Давлат ёнғин хавфсизлиги назорати;
5. Табиатни муҳофаза қилиш давлат назорати;
6. Сув ва сув манбаларининг тозаллигини ҳимоялаш давлат назорати;
7. Жамоат назорати.

Қурилишда урилиш натижасида лат ейиш терининг кесилиши, суяк синиши ва чиқиши, инсон ҳаёти фаолияти бузилишига олиб келадиган бошқа чекланишлар жароҳатланишига мисол бўлади.

Мустақил Ўзбекистон Республикасининг ривожланиши шароитида атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, табиий бойликлардан оқилона фойдаланиш, замонавий долзарб муаммолардан бирига айланади. Бунинг учун давлатимиз миллий хавфсизлик ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш муаммолари билан бевосита боғлиқ бўлишини И.А.Каримовнинг “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид” асарида чуқур таҳлил қилган.

Хавфсизлик талаб ва қоидаларига риоя қилмасликка, санитария ва гигиена меъёрларининг, ҳамда меҳнат интизомининг бузилиши, иш жойлари, жароҳатланиши, захарланиш ва касб касалликларини келиб чиқишига сабаб бўлади.

Шикастланишга бахтсиз ҳолат дейилади. Бахтсиз ҳодисалар ишлаб чиқариш билан боғланган ва боғланмаган бўлиши мумкин. Ишлаб чиқариш билан боғланган ҳодисаларга қурувчининг иш жойида ёки шу корхона билан боғлиқ ишлар бажараётганда олган шикастланишлари киради.

Шикастланганлиги учун иш ҳақи фақат ишлаб чиқариш билан боғланган бахтсиз ҳодисаларгагина корхона ҳисобидан тўланади. Касб касалликлари деб, қурувчининг меҳнат фаолияти билан боғлиқ бўлган хасталиклар ва захарланишларга айтилади ва улар қониқарсиз иш шароитида вужудга келади.

Касб касалликлари, шамоллаш, жисмоний зўриқиш ва санитария талабларига зид шароитларда узок меҳнат қилиниши натижасида содир бўлса захарланиш қисқа вақт ичида тери, нафас олиш йўллари ва баъзан овқат ҳазм қилиш органлари орқали кириб қолган захарли моддалар таъсиридан вужудга келади.

7.2.Бахтсиз ҳодисаларни расмийлаштириш ва уларнинг сабабларини ўрганиш

Одатда, ишлаб чиқариш билан боғлиқ ҳамма бахтсиз ҳодисалар касаба уюшмаси томонидан текширилиб тасдиқлангандан сўнг расмийлаштирилади. Ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган бахтсиз ҳодисалар корхона ҳудудида, ундан ташқарида, иш вақтида ишлаш олдидан ёки ишдан кейин бўлишидан катъий назар текширилиши зарур.

Бахтсиз ҳодиса натижасида агар ишчи бир ёки икки кун меҳнат қобилиятини йўқотган бўлса, воқеани аниқлаш лозим, лекин акт ёзиб расмийлаштириш шарт эмас. Қурилиш бошлиғи, хавфсизлик техникаси инженери ва жамоа инспектори қўл қўйган қайдномани тасдиқлаш учун бош муҳандисга тақдим қилади.

Расмийлаштирилган қайдноманинг бир нусхаси қурилишда қолади, иккинчи нусхаси касаба ташкилотига ва учинчи нусхаси соҳа Марказий касаба уюшмаси техник инспекторига берилади. Асосий нусхаси эса юқори қурилиш бошқармасига юборилади.

Бахтсиз ҳодисаларнинг текшириш материаллари юқори ташкилотларда ва касаба уюшмасининг ташкилотларида кўриб чиқилади. Бахтсиз ҳодисалар тўғрисида корхона бош муҳандиси юқори ташкилотга ёзма ҳисобот беради. Марказий касаба қўмитаси инспектори раислигида, қурилиш ташкилотлари мутасадди муҳандислари, туман ички ишлар органидан вакил қуйи ва юқори қурилиш ташкилотлари хавфсизлик бўлимларидан вакиллар тиббиёт вакиллари ҳамда бошқарма бош муҳандиси ва қурилишда моддий жавобгар муҳандислар иштирокида тафтиш комиссияси ўтказилади.

Бу қайдномада жабрланган ишчи ҳақида батафсил маълумот бериш билан бирга, иш шароити, фожеа сабаблари, бахтсизлик оқибати муфассал баён этилади. Бу текширув натижасига асосланиб корхона раҳбари бахтсизлик сабабларини бартараф этиш мақсадида буйруқ чиқаради ва жавобгар шахсларни тайинлайди.

7.3.Қурилишда меҳнат шароити ва бахтсиз ҳодисаларни таҳлил қилиш усуллари

Жисмоний меҳнат жараёнида инсон меҳнат қуроли ёрдамида бирор-бир жисмга таъсир этиш йўли билан унинг шаклини ва моҳиятини ўзгартиришга эришади. Шу меҳнатнинг самараси меҳнат қуроли ва ишчининг моҳирлигидан ташқари яна иш жойининг ҳарорати ва ёритилганлиги, озода ва саранжомлиги, ҳавонинг мусаффолиги ва шовқин-суроннинг йўқлиги ва шунга ўхшаш бир қатор омилларга боғлиқки, буларнинг ҳаммаси биргаликда меҳнат шароитини ифодалайди.

Меҳнат шароити деб, инсоннинг меҳнат давомида соғлигига ва иш фаолиятига таъсир қила оладиган ишлаб чиқариш омиллари йиғиндисида айтилади.

Шу меҳнат шароити омилларидан келиб чиққан ҳолда ишлаб чиқаришда содир бўладиган бахтсиз ҳодисаларнинг сабабларини шартли равишда олтига гуруҳга бўлиш тавсия қилинади.

1.Ташкилий сабабларга хавфсизлик қоидаларини ўргатиш ва тушунтиришларни ўз вақтида ўтказилмаганлиги қурилишда ишни ташкил қилиш лойиҳаларининг ва техник назоратининг йўқлиги, иш жойининг қониқарсизлиги, жомакорларнинг ҳамда ҳимоя воситаларининг меҳнат талабига жавоб бера олмаслиги ва ҳоказолар киради.

2.Техникавий сабаблар талайгина сабаблар туркумига киради, яъни лойиҳада йўл қўйилган хатоликлар, иш тартибининг бузилиши ёки номукамаллиги, лойиҳадан четга чиқиши, асбоб ва ускуналарнинг ҳамда ёрдамчи мослама ва тўсиқларнинг йўқлиги ёки нобоплиги, уларнинг ўз вақтида таъмирланмаганлиги, тадбирий назоратнинг йўқлиги ва бошқалар мисол бўла олади.

3 ва 4 Саломатлик ва озодалик сабабларига, меҳнат шароитининг санитария ва эстетик талабларга жавоб бермаслиги, шовқин-суроннинг меъёрдан баландлиги, зарарли нурланиш хавфининг борлиги, иш жойини саранжом-саришта эмаслиги ва хавфсизлик талабларига риоя қилинган ҳолда жиҳозланганлиги кабилар тааллуқли.

5.Ижтимоий сабабларга меҳнат интизомини ва ўзгалар руҳий мувозанатини бузганлик, мағрурлик ва манманлик туфайли жамоат ўртасида ўзаро оқибатнинг йўқолиши ва шунга ўхшашлар.

6.Руҳий-физиологик сабабларга эса, ишчи иродасининг кучсизлиги, жисмоний заифлиги, меҳнатнинг оғирлиги ва узлуксизлиги, ишчининг меҳнат жараёнидаги ҳолати ва ҳаракатининг ноқулайлиги ва бошқалар мисол бўла олади.

Қурилишда меҳнат муҳофазасини таҳлил қилиш мақсадида тўғри ташкил қилиш ва содир бўлган бахтсиз ҳодисаларни таҳлил қилиш мақсадида аналитик усул бахтсизликлар тўғрисидаги статистик маълумотларни математик ҳисоб йўли билан таҳлил қилишга асосланган бўлиб, 4 та коэффициентни аниқлашдан иборат. Булардан биринчиси такрорланиш коэффициентини бўлиб, жами бахтсизликлар сони “Б”ни шу давр ичида ишлаб турган ишчиларнинг умумий сони “И”га бўлиб, 1000 га кўпайтириш йўли билан аниқланади, яъни:

$$K_d = B/I \times 1000 = 4/54 \times 1000 = 74$$

Иккинчи бахтсиз ҳодисаларнинг мураккаблик коэффициенти деб юритилади ва қуйидаги нисбат билан аниқланади:

$$K_m = Y/B = 74/4 = 18,52$$

Учинчи коэффициент бахтсизликларнинг умумий кўрсаткичлари дейилади ва олдинги икки коэффициентнинг кўпайтма-сидан иборат, яъни:

$$K_y = K_d \times K_m = Y/I \times 1000 = 74 \times 18,52 = 1370/54 \times 1000 = 25379$$

Замонавий қурилиш саноати меҳнат хавфсизлиги хизмати олдида юксак масъулият юклайди. Қурилиш жараёнида содир бўлган номақбул, хавфли меҳнат шароитини бартараф қилиш учун албатта зукко раҳбарнинг ишбилармонлигидан ташқари, марказий бошқарув маъмурияти билан тезда алоқа боғлаш ва қисқа муддат ичида тадбирий чораларни кўриш имконияти мавжуд бўлиши керак.

Ишлаб чиқариш корхоналарида шикастланиш ва касб касалликларини таҳлил қилиш ва уларнинг сабабларини бартараф қилиш мақсадида статистик ва топографик усуллар қўлланилади.

Монографик усул ишлаб чиқариш корхоналарида бахтсиз ҳодиса юз берган жойларни ҳар томонлама чуқур ўрганишдан иборат бўлиб, унда ишлаб чиқариш жараёнининг меҳнат услуби ва шароити ўрганилиб, ишлаб чиқаришнинг хавфли ҳолатларига ва иш жойларида саломатлик шароитларига эътибор берилади.

Бу натижаларни тартибот жараёнини такомиллаштириш, хавфли омилларни йўқотиш, иш жойларида меҳнат шароити масалаларини ҳал қилганда фойдаланилади.

Бу эса қурилиш майдонларида иш бошланганда хавфсизлик чораларини амалга ошириш имкониятини беради.

Статистик усулишлаб чиқаришда бўлган бахтсиз ҳодисалар ва касб касалликлари бўйича тузилган актлар асосида ўрганилиб, бошқа ўхшаш объектларда шундай бахтсиз ҳодисаларнинг такрорланмаслигини таъминлашга қаратилган усулдир.

Бу ёрдамчи усул бўлиб, қурилиш майдонида ёки саноат корхоналарида содир бўладиган бахтсизликларнинг жойларини, сабабларини ва такрорланишини картага қараб тезда аниқлаб олишга ва қаерга кўпроқ эътибор бериш лозимлигини билиб олиш имкониятини беради.

Интернет маълумотлари

«Обод турмуш» йилида обод бўлган манзиллар.

Истиқлол шарофати билан юртимизнинг барча гўшаларида бўлгани каби, қадимий ва ҳамиша навқирон, Ер юзининг сайқали, Шарқ гавҳари деган тарифу тавсифларга сазовор бўлган Самарқандда ҳам жуда катта бунёдкорлик ишлари амалга оширилди.

Бизга маълумки, халқимиз азалдан яратувчанлик ва бунёдкорлик соҳаларини қадрлаб келади. Буни тарих ҳам, ўтаётган ҳар бир кун ҳам яққол намоён этиб турибди. Буюк бобоколонимиз Соҳибқирон Амир Темурунинг “Қудратимизга шубҳа қилсанг, биз қурдирган иморатларга боқ” дея баралла айтиб ўзининг бунёдкорлик ишлари ва қурдирган бинолари билан дунё аҳлини лол қолдиргани бугун сир эмас. Буюк бобомиз замонида юқори чуққига кўтарилган яратувчанлик анъаналари, бугунги кунда ҳам кенг кўламда давом этмоқда.

Буни биргина Самарқанд мисолида кўрайдиган бўлсак, бугунги кунда вилоят ҳудудидаги шаҳарлар, туман марказлари, қўрғонлар, ҳамда қишлоқларнинг кўрки янада чирой очмоқда. Вилоят ҳудудида барпо этилган, этилаётган ҳар бир бино ва иншоотлар, замонавий архитектура талаблари асосида қурилмоқда. Бу ишларнинг амалга оширишда шаҳар, туман марказлари, қўрғон ва қишлоқларнинг бош режаларининг ишлаб чиқишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Айнан мана шундай режалар асосида бу йил вилоят бўйича қишлоқ аҳоли пунктларида намунали лойиҳалар асосида 1050 та турар-жой ҳамда улар атрофида маиший-хизмат, соғлиқни сақлаш бинолари қурилиб фойдаланишга топширилди. Шунингдек вилоятда мавжуд мактабларнинг 63 таси капитал реконструкция қилинди. 15 таси капитал таъмирланди. 4 та мусиқа ва санат мактаби бинолари ҳамда 7 та болалар спортини ривожлантиришга мўлжалланган спорт заллари ва майдончалари янгидан бунёд этилди. Бундан ташқари 17 та касб-ҳунар коллежи ва академик лицейлар қайта тамирланиб реконструкция қилинди.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, биз учун энг катта бойлик бўлган инсон саломатлигини асраш, аҳолининг тиббий маданиятини ошириш мақсадида вилоятда 3 та соғлиқни сақлаш биноси капитал реконструкция қилинди. 1 та қишлоқ вирачлик пункти янгидан қурилди.

Бу йил ландшафт архитектураси бўйича ҳам Самарқанд вилоятида катта бунёдкорлик ишлари амалга оширилди. Шу жумладан Ургут туманида эски буюм бозори ўрнида янги “Ургут маданият ва истироҳат боғи” бунёд этилган бўлса Пайариқ туманидаги “Пайариқ маданият ва истироҳат боғи” ҳамда Челақ шаҳридаги “Челақ маданият ва истироҳат боғи” қайта таъмирланди. Янгидан бунёд этилган ва қайта таъмирланган боғлар ҳудуди унга ёт элементлар ва объектлардан тозаланди. Боғларда очиқ ва ёпиқ яшил ҳудудлар, сайр хиёбонлари шакиллантирилди. Шунингдек янги гулзорлар, дарахтзорлар, рақс ва концерт майдонлари, сув ҳавзалари, болалар учун аттракционлар, миллий

руҳда шакллантирилган кириш дарвозалари қурилиб, боғлар обод, шинам ҳамда кўркаш шаклда бунёд этилди.

Мамлакатимиз фаровонлигини акс эттирувчи асосий белгиларидан бири бўлган равон автомагистраллар, йўллар, серфайз кўчалар қурилиши ва ободонлаштирилишига бугунги кунда катта эътибор қаратилмоқда. Бундай эътибор натижасида Самарқанд туманида Хўжа Аҳрори Вали кўчаси (1-расм) ва Самарқанд шаҳридаги Даҳбет кўчалари қайта тамирланиб янги кўринишга эга бўлди. Кўчалар кенгайтирилиб икки ёнидан миллий руҳдаги бино ва иншоотлар, савдо марказлари ва меҳмонхоналар қад ростлади. Йўл четига манзарали дарахтлар ўтказилиб гуллар экилди. Пийёдалар учун йўл четидан махсус йўлаклар бунёд этилди. Бир сўз билан айтганда бу кўчалар кўзни қувонтирадиган янги қиёфага кирди.

Бу йилда амалга оширилаётган буюк ишлардан яна бири бу — Бутун умрини иймон ва эътиқод, ватанпарварлик ва инсонпарварлик йўлида фидо этган буюк шахслардан бири Хўжа Дониёр ёдгорлик мажмуасини қайта таъмирлаш бўлди. Самарқанд шаҳрида жойлашган бу ёдгорлик мажмуаси ота-боболаримиздан мерос бўлиб келаётган меъморий анъаналар ва Шарқ фалсафасининг бекиёс бинокорлик услубларида қайта таъмирланди (3-расм).

Дарҳақиқат бугун Самарқанд вилоятида олиб борилаётган бунёдкорлик ва яратувчанлик ишларини кўриб кўзимиз қувончга тўлади. Кундан-кунга чирой очаётган Самарқанднинг бугунги қиёфаси ҳар бир юртдошимиз қалбида фахир туйғусини уйғотади. Шу билан бирга зиммамизга катта масулият ҳам юклайди. Чунки бой маданий мерос объектларини ҳамда замонавий бино ва иншоотларимизни асраб-авайлашимиз, бус-бутинлигича келгуси авлодларга етказишимиз лозим. Шунинг учун сизу биз келажак авлодга, Юртбошимиз айтганларидек, озод ва обод мамлакат қолдириш учун меҳнат қилайлик.

[thumb=left]http://samarx.uz/uploads/posts/2013-09/1379937420_1-rasm.jpg[/thumb]

[thumb=left]http://samarx.uz/uploads/posts/2013-09/1379937417_2-rasm.jpg[/thumb]

[thumb=left]http://samarx.uz/uploads/posts/2013-09/1379937439_huzha-donier.jpg[/thumb]

Хулоса

Ўзбекистон Республикаси қишлоқларини такомиллаштирилган замонавий лойиҳалар асосида янги уй-жойлар қуриш ва қишлоқ аҳоли пунктларини комплекс равишда ривожлантириш бу, аввало, одамларимизнинг турмуш тарзини тубдан ўзгартириш бўйича эзгу мақсадларни кўзлайдиган қишлоқ аҳолиси ҳаётини сифатли ташкил этиш ва яхшилашга доир узоқ муддатли давлат дастурининг асосий маъно мазмунини ташкил этади.

Чуст Қора аҳоли тура жой қишлоғи ҳудудида яшаётган аҳоли сони қишлоқ ва қишлоқ аҳолисига бўлинган.

Чуст Қора аҳоли турар-жой қишлоғи аҳоли турар жой лойиҳасини ишлашдан олдин келажакдаги қишлоқ аҳоли сони, демографик таркиби, сони, яшаш хоналар ҳажми, саноат корхоналари ва маиший хизмат кўрсатиш ташкилотлари ҳисоб қилиниши керак бўлади.

Чуст Қора аҳоли турар жой қишлоғидаги кўчалар транспорт ва пиёдаларнинг қатновини таъминлаш, муҳандислик иншоотлари ва яшил дарахтлар жойлаштирилган. Аҳоли яшайдиган жойлардаги кўчалар ва йўллар, ташқи майдонлар, автомобил йўллари билан қулай алоқани таъминловчи қатнов тизими лойиҳаланган.

Чуст Қора қишлоғи аҳолиси яшайдиган ҳудудни режалаштирганда, қишлоқ табиий ва иқтисодий кўрсаткичлари, ишлаб чиқариш ташкилотлари ва корхоналарнинг мавжудлиги эътиборга олинган.

Чуст Қора қишлоқ аҳолисини турар жой билан таъминлаш учун керакли бўлган уйларни танлаб қишлоқ ҳудудига жойлаштирилган.

Чуст Қора аҳоли турар жой қишлоғи ҳудудини тикка режалаштириш ҳудудни қурилиш, режалаш, қуриш ва ободонлаштириш талабларидан келиб чиққан ҳолда табиий релъефни қайта шакллантириш, ўзгартириш ва мослаштириш ишларини узида мужассамлаштиради. Вертикал режалаштириш махсус тузиладиган лойиҳалар асосида тупроқни бир жойдан иккинчи жойга кўчириш билан амалга оширилади.

Махсус текширишлар натижаси шуни кўрсатадики, яъни ўсимликлар қишлоқ об-ҳаво ҳароратига жуда катта таъсир этар экан, ҳар қандай вазиятда кўкаламзорлаштирилган майдондаги об-ҳаво ҳарорати қурилган бинолар орасидаги ҳароратга нисбатан 2-3 градус паст бўлиши кузатилган.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси.—Т.: “Ўзбекистон”, 2003 йил
2. Ўзбекистон Республикасининг Қишлоқсозлик Кодекси.—Т.: 2006 йил
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг Тошкентдаги симпозиумлар саройида 17 апрель куни ташкил этилган “Замонавий уй-жой қурилиши—қишлоқ жойларини комплекс ривожлантириш ва қиёфасини ўзгартириш ҳамда аҳоли ҳаётининг сифатини яхшилаш омили” номли халқаро конференция. Т.: 2013 йил 16-17 апрель
4. И.А.Каримов. Биздан озод ва обод Ватан қолсин. 2-жилд.—Т.: “Ўзбекистон”, 1996 йил
5. И.А.Каримов. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлидан. 6-жилд.—Т.: “Ўзбекистон”, 1999 йил
6. И.А.Каримов. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамыз. 7-жилд.—Т.: “Ўзбекистон”, 1999 йил
7. Х.А.Азимов. Қурилишда меҳнат хавфсизлиги.—Т.: “Фан”, 1997 йил
8. С.К.Абралов. Подземные дренажи в промышленном и городском строительстве.—М.: 1973 год
9. Ш.Гольдварт, Х.Х.Шомирзаев. Меҳнат муҳофазаси ва ёнгининг олдини олиш чора-тадбирлари.—Т.: “Ўқитувчи”, 1984 йил
10. В.Л.Карагодин, М.В.Молоков. Отвод поверхностных вод с городских территорий.—М.: 1974 год
11. Г.И.Клиорина, В.А.Осин, М.С.Шумилов. Инженерная подготовка городских территорий. Учебник. “Высшая школа”.—М.: 1984 год, 270с.
12. З.Ф.Илёсова. “Ҳаёт хавфсизлиги асослари”.—Т.: 2001 йил
13. О.Ю.Искандаров. “Хавфсизлик техникаси”.ТДПУ, 2002 йил
14. Л.В.Гуревия, В.Л.Шифрин. Инженерная подготовка территорий населенных мест.—М.: 1982 год
15. В.А.Черепанов, Л.В.Гуревия. Инженерное проектирование планировки городов.—М.: Стройиздат, 1971 год
16. И.Д.Белогерцев, А.Д.Кудиненко, В.М.Соломенник. Районная планировка и региональная расселение. Минск, “Высшая школа”, 1986 год.